

FFI-RAPPORT

17/00996

Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner 1990-2015

—
Elin Marthinussen Gustavsen
Guro Lien
Andreas Forø Tollefsen

Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner 1990–2015

Elin Marthinussen Gustavsen

Guro Lien

Andreas Forø Tollefsen

Emneord

Internasjonale operasjoner
Militære operasjoner

FFI-rapport:

FFI-RAPPORT 17/00996

Prosjektnummer

1342

ISBN

P: 978-82-464-2952-6

E: 978-82-464-2953-3

Godkjent av

Hennum, Alf Christian, *forskningsleder*

Steinar Gulichsen, *forskningsleder*

Skjelland Espen, *avdelingssjef*

Sammendrag

Norge har vært en aktiv bidragsyter til internasjonale operasjoner helt siden 1947, men innsatsen endret karakter etter den kalde krigens slutt. Antall operasjoner vi deltok i økte, og bidragene vi sendte var mer offensive. I tillegg økte mangfoldet, både i type norske bidrag og i operasjonstyper generelt. Denne rapporten dokumenterer og oppsummerer trender i norsk deltakelse i internasjonale operasjoner siden 1990, som del av prosjektet Konseptutvikling og operasjoner (KONOPS).

Studien viser Norges økte innsats i internasjonale operasjoner etter 1990. Til tross for at Forsvaret ble mindre i antall årsverk, har Norge økt antall bidrag i internasjonale operasjoner. De største bidragene ble startet før 2003 hvor den gjennomsnittlige størrelsen på bidragene var på 503 personer, mens snittet etter 2003 var på 103. Dette skiftet kan være en konsekvens av blant annet Afghanistan-bidraget, som har krevd store ressurser over lang tid.

Rundt år 2000 var det en klar dreining i norske bidrag til internasjonale operasjoner fra FN-operasjoner til NATO-operasjoner. Selv om Norge har deltatt i flest FN-operasjoner etter 1990, har de fleste norske soldater tjenestegjort i NATO-operasjoner, spesielt på Balkan og i Afghanistan. Siden slutten av 1990-tallet har Norge ikke bidratt med et større antall personell til FN-ledede operasjoner. Bidragene har hovedsakelig vært symbolske hvor Norge stiller med lite personell, men i sentrale stillinger.

Studien viser også bevegelsen fra mer generiske bidrag som stabsoffiserer og observatører til spissere bidrag som kampfly og spesialstyrker. Samtidig har Norge økt antall typer kapasiteter i sine bidrag i internasjonale operasjoner siden 1990, noe som øker kompleksiteten i de norske bidragene.

Summary

Norway has been an active contributor to international operations since 1947, but the commitment changed character after the Cold War. The number of operations Norway participated in increased and the contributions became more offensive. Also, the diversity increased, both with respect to the types of Norwegian contribution and the types of operations in general. This report documents and summarizes the trends in Norwegian contributions to international operations after 1990.

The study illuminates Norway's increasing efforts in international operations since 1990. Despite the fact that the Norwegian Armed Forces became smaller, Norway increased its number of contributions to international operations. The largest contributions were deployed prior to 2003 with an average size of 503 personnel. After 2003, the average contribution size has been 103 personnel. This shift may be a consequence of the Afghanistan contribution, which required substantial resources over a long time.

Around year 2000 the Norwegian contributions shifted from UN operations to NATO operations. Although Norway has mostly participated in operations run by the UN since 1990, the highest number of Norwegian soldiers has served in NATO operations, especially in the Balkans and in Afghanistan. Since the late 1990s, the contributions to UN-led operations have mainly been symbolic, consisting of only a few personnel, but in key positions.

The study also shows the movement from more generic contributions like staff officers and observers to contributions like combat aircraft and Special Forces. Norway has also increased the number of capacities in international operations since 1990, thus increasing the complexity of the Norwegian contributions.

Innhold

Sammendrag	3
Summary	4
Forord	6
1 Innledning	7
1.1 Datagrunnlag	8
1.2 Rapporten	8
2 Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner siden 1990	9
2.1 Varighet og størrelse på norske bidrag	10
2.2 Geografi	12
2.3 Type internasjonale operasjoner	16
2.4 Type kapasitet	20
3 Casestudier	24
3.1 Balkan	25
3.2 Afghanistan	28
3.3 Sjøoperasjoner i Adenbukta	33
3.4 Afrika	35
3.5 Midtøsten og Middelhavet	39
4 Oppsummering	44
4.1 Videre arbeid	45
Vedlegg A	46
Referanser	50

Forord

I 2015 samlet FFI ulike forskningsområder innen militære operasjoner og konseptutvikling i prosjektet Konseptutvikling og operasjoner (KONOPS)¹. To av prosjektlinjene som ble inkludert i KONOPS var Analysestøtte til militære operasjoner (Antilope)² og *Challenges in Peace and Stabilisation Operations* (Chips)³. KONOPS har kompetanse både innen operasjonsanalyse og sikkerhetspolitikk og vil kunne tilby en bredere kompetanse innen militære operasjoner.

Denne rapporten er skrevet som en del av KONOPS og dokumenterer og oppsummerer trender i norsk deltakelse i internasjonale operasjoner siden 1990. Rapporten bygger på tidligere arbeid ved FFI og andre⁴, men går mer i detalj på hvilke kapasiteter og avdelinger Norge har deployert til internasjonale operasjoner og tar i mindre grad for seg de strategisk-politiske aspektene.

Rapporten er begynnelsen på et langsiktig arbeid med å utarbeide en mest mulig omfattende database over norsk deltakelse i internasjonale operasjoner. En slik database vil muliggjøre brede og grundige analyser i dette prosjektet, samt for andre framtidige prosjekter ved FFI til støtte for Forsvaret. Rapporten skal også danne grunnlag for å utarbeide framtidige scenarier for internasjonale operasjoner.

Elin M. Gustavsen, Guro Lien og Andreas F. Tollefsen

6. januar 2017

Kjeller

¹ www.ffi.no/no/Forskningen/Avdeling-Analyse/KONOPS

² www.ffi.no/no/Forskningen/Avdeling-Analyse/KONOPS/Sider/History-of-analysis-support.aspx

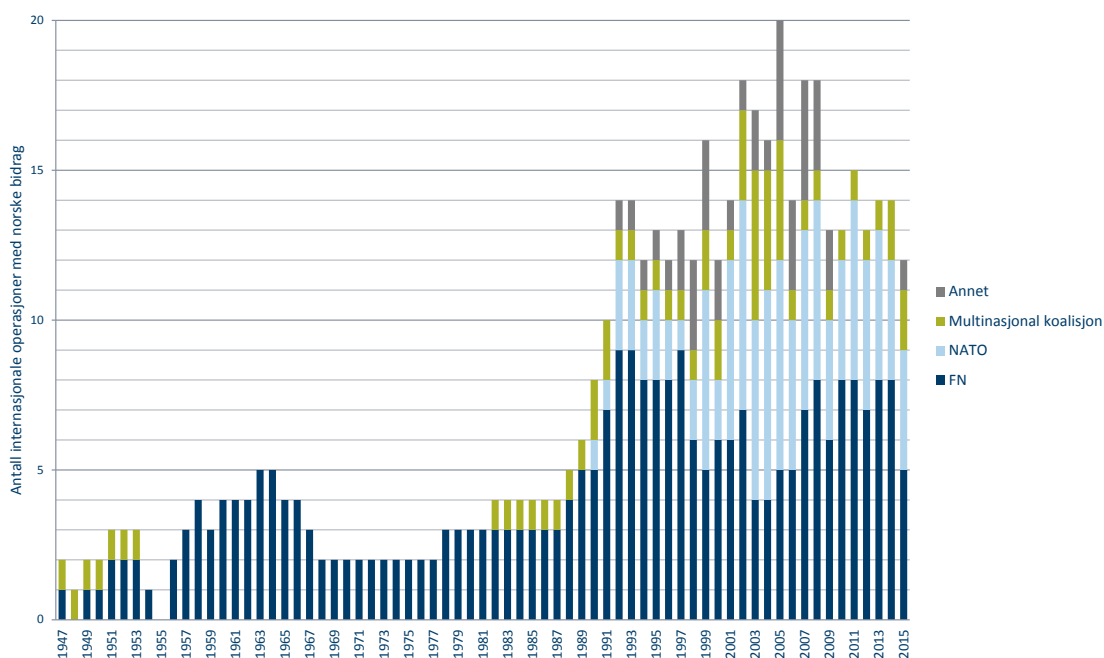
³ Chips samlet sine hovedfunn i to bøker: Nyhamar, 2010 (Chips I) og Norheim-Martinsen og Nyhamar, 2015 (Chips II). For mer informasjon se www.ffi.no/no/Forskningen/Avdeling-Analyse/KONOPS/Sider/International-military-operations.aspx

⁴ Røed, 2016; Heier, 2014; Leerand 2012.

1 Innledning

Slutten på den kalde krigen rundt 1990 markerer på flere måter et skille når det gjelder både internasjonale militære intervensjoner generelt og norsk deltakelse i internasjonale operasjoner spesielt. Selv om Norge har deltatt i internasjonale operasjoner helt fra FNs opprettelse i 1947, har antall operasjoner økt vesentlig siden 1990. Av de 101 internasjonale operasjonene Norge har deltatt i etter den andre verdenskrig, har 87 av bidragene startet etter 1990. Dette utgjør 86 % av alle norske bidrag i internasjonale operasjoner.

I tillegg til et økt antall operasjoner har også mangfoldet økt. Dette gjelder både hvilke land og organisasjoner vi opererer sammen med samt mangfoldet i selve bidragene. En annen viktig endring er at bidragene har blitt kortere og mer offensive, sammenlignet med før 1990.⁵

Figur 1.1 Antall internasjonale operasjoner med norske bidrag.

Figur 1.1 gir en oversikt over antall internasjonale operasjoner med norske bidrag for hvert år siden 1947, fordelt på type operasjon. Figuren viser tydelig skillet før og etter 1990 med hensyn til antall og mangfoldet av operasjoner med norske bidrag.

Denne rapporten ser nærmere på norsk deltakelse i internasjonale operasjoner fra og med 1990 til og med 2015.⁶ Rapporten dokumenterer og oppsummerer trender i den norske deltakelsen når

⁵ Heier, 2014, s. 14.

⁶ Datagrunnlaget inkluderer bidrag som startet før 1990 og ble avsluttet etter 1990.

det kommer til varighet og størrelse på bidrag, geografisk spredning på bidragene, hvilke typer internasjonale operasjoner Norge har deltatt i og med hvilke typer kapasiteter.

1.1 Datagrunnlag

Studien baserer seg på et datasett utviklet i forbindelse med tidligere arbeid på internasjonale operasjoner ved FFI.⁷ Datasettet bygger på informasjon hentet hovedsakelig fra «Intops: norske soldater – internasjonale operasjoner» redigert av Dag Leerand og nettsiden «I tjeneste for Norge»⁸, som inneholder detaljert informasjon om norsk deltakelse i internasjonale operasjoner.

Enkelte data i datasettet har dårlig temporær oppløsning. Dette gjelder særlig data over antall deployert personell hvor datasettet kun inneholder informasjon om det totale antall norske personell i de ulike bidragene. Antallet er ikke disaggregert over tid. Derfor har vi i denne studien løst dette ved å ta snittet av det totale antallet personell per år. Dette vil medføre at analyser som inkluderer personell over tid, vil være unøyaktige. For å redusere denne unøyaktigheten, brukes det 5-årige tidsintervall i analysene.

1.2 Rapporten

Rapporten er delt inn i to hovedkapittel. Kapittel 2 tar for seg overordnede trender innen varighet og størrelse på de norske bidragene, geografisk spredning på bidragene, hvilke typer internasjonale operasjoner Norge har deltatt i og med hvilke typer kapasiteter siden 1990. Kapittel 3 inneholder fem casestudier som beskriver mer i detalj utvalgte operasjoner og operasjonsområder Norge har deltatt i.

⁷ Røed, 2016.

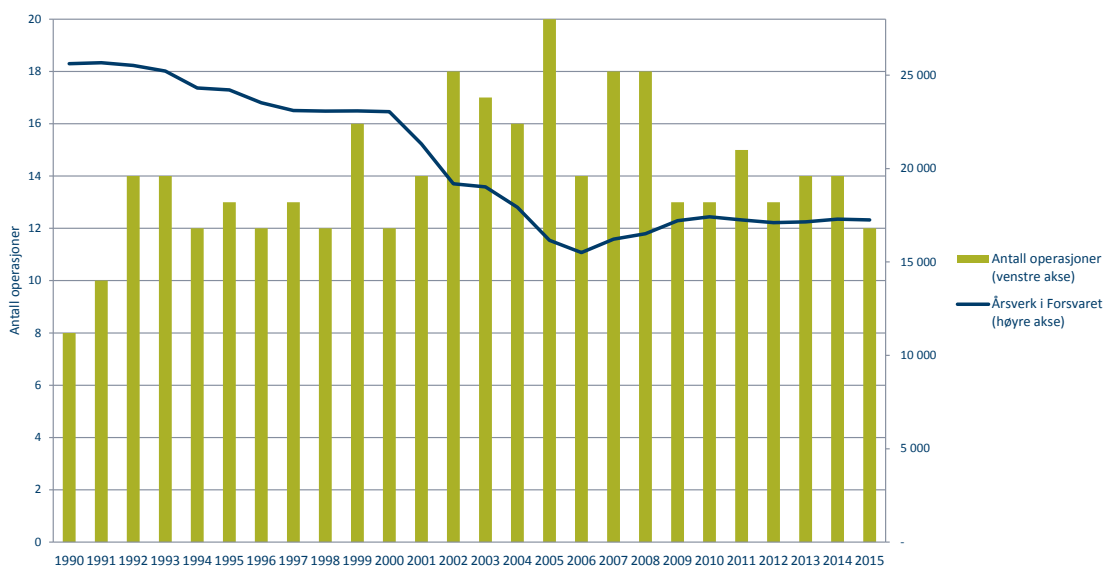
⁸ www.itjenestefornorge.no

2 Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner siden 1990

Året 1990 markerer som nevnt et skille når det gjelder norsk deltakelse i internasjonale operasjoner. Gabriel Husby har karakterisert perioden som “en brytningstid hvor Norges geostrategiske plassering ikke lenger var en garanti for norsk alliansepartnerskap”.⁹ Særlig fra slutten av 1990-tallet ble derfor deltakelse i utenlandsoperasjoner sammen med NATO og USA stadig viktigere for å sikre alliert støtte i nord.

I følge Matlary utgjør USA og NATO i dag “avskrekkingskomponenten og sikkerhetsgarantisten i den norske forsvarsstrategien”.¹⁰ Dette har gjort at Norge etter 1990 har bidratt tungt i NATO- og USA-ledede operasjoner, langt ut over det størrelsen på det norske forsvaret skulle tilsi.

Figur 2.1 viser at selv om antall årsverk i Forsvaret har gått ned siden 1990, har antall bidrag til internasjonale operasjoner økt. Det er påfallende at det året med flest internasjonale bidrag, 2005, også er året med nest færrest antall årsverk i Forsvaret. Etter 2006 har antall årsverk steget noe igjen, og stabilisert seg på rundt 17 000. Samtidig har antall internasjonale operasjoner Norge deltar i blitt nesten halvert, fra 20 i toppåret 2005 til 12 i 2015.

Figur 2.1 Antall internasjonale operasjoner med norske bidrag (søyle) og antall årsverk i Forsvaret (linje) i perioden 1990–2015.

At USA og NATO anses som en avskrekkingsfaktor og sikkerhetsgarantist er også en del av forklaringen på hvorfor norsk risikovillighet er større i NATO-operasjoner enn det til nå har vært i FN-operasjoner.

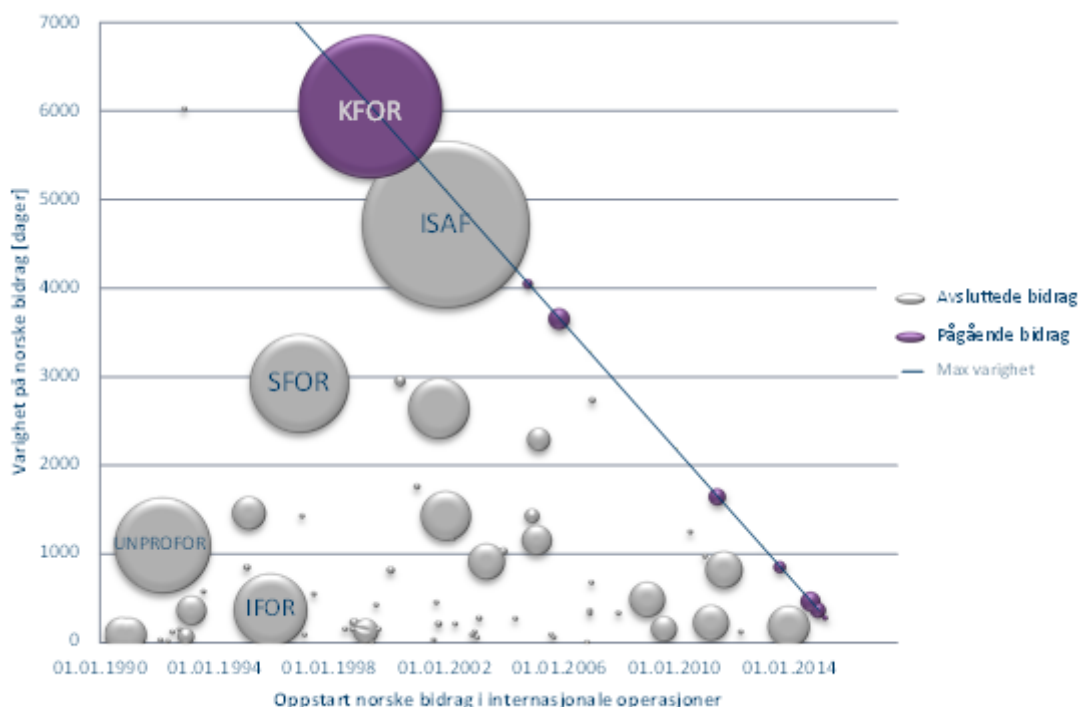
⁹ Husby, 2016; se også Matlary, 2014, s. 67.

¹⁰ Matlary, 2014, s. 78.

2.1 Varighet og størrelse på norske bidrag

Antall internasjonale operasjoner Norge har bidratt i har økt fra 1990 til 2005. Etter 2005 har antall bidrag i året sunket noe, men er fremdeles mye høyere enn før 1990. Dette til tross for at Forsvarets årsverk har sunket i samme periode. For å undersøke dette nærmere har vi sett på både varigheten og størrelsen på de norske bidragene.

Figur 2.2 viser startpunkt for påbegynte norske bidrag i internasjonale operasjoner samt varigheten (i antall dager langs y-aksen) og størrelsen (arealet av sirklene) på de norske bidragene. Denne viser en relativt jevn fordeling både med tanke på varighet og størrelse. Samtidig indikerer den kortere og kortere bidrag og at de aller største bidragene startet før 2003.

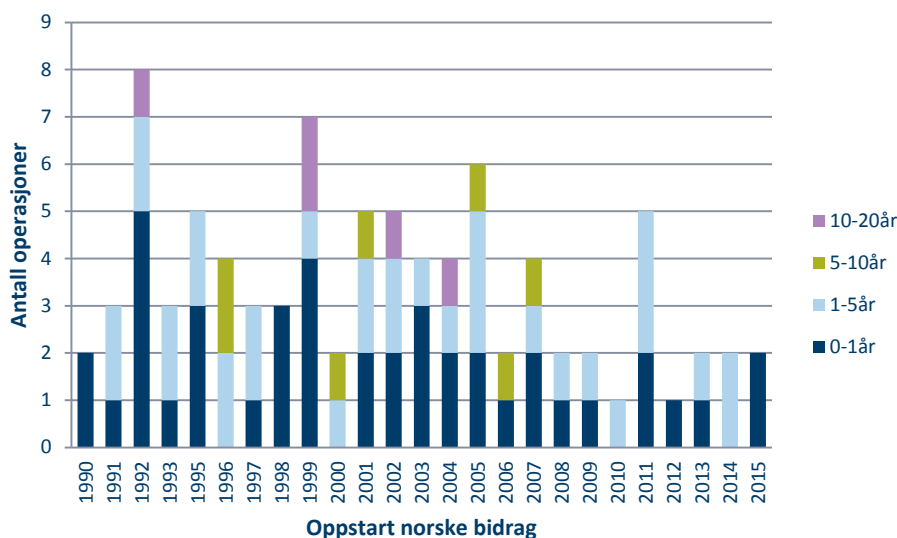
Figur 2.2 Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner etter startpunkt, varighet og størrelse (antall personell) på norske bidrag i perioden 1990–2015. Linjen viser maksimal varighet på pågående bidrag (per 1.1.2016) med ulike oppstartsår.

Hvis man ser på varigheten av bidragene, kan det se ut til at vi deltar med stadig kortere bidrag. En mulig forklaring på dette kan være at nyere bidrag naturlig nok ikke kan ha pågått lenge. Den diagonale linjen i Figur 2.2 viser den maksimale varigheten på pågående bidrag med ulike oppstartsår. Det vil si at bidrag hvor linjen treffer midtpunktet (altså oppstartdato) er pågående per 1.1.2016. For bidrag som har startet etter 1990 er det ni bidrag som er pågående.^{11,12} Det er

¹¹ KFOR (Kosovo), Nato Headquarters Sarajevo (Bosnia-Hercegovina), UNIFIL II (Libanon), UNMISS (Sør-Sudan), MINUSMA (Mali), UNFICYP (Kypros), Operation Inherent Resolve (Irak/Syria), Resolute Support (Afghanistan) og Operation Triton (Italia/Middelhavet).

dermed for tidlig å si om det er en faktisk trend at norske bidrag i internasjonale operasjoner blir kortere og kortere.

Figur 2.3 viser varigheten på norske bidrag mer detaljert og kategorisert i ulike lengder. Figuren viser at det er en relativt jevn fordeling av de ulike lengdene på norske bidrag. Men også her ser vi stadig kortere bidrag. Gjennomsnittlig varighet på bidrag som startet før 2003 er på 1090 dager, mens den er på 822 dager fra og med 2003.

Figur 2.3 Varighet på norske bidrag i internasjonale operasjoner i perioden 1990–2015.

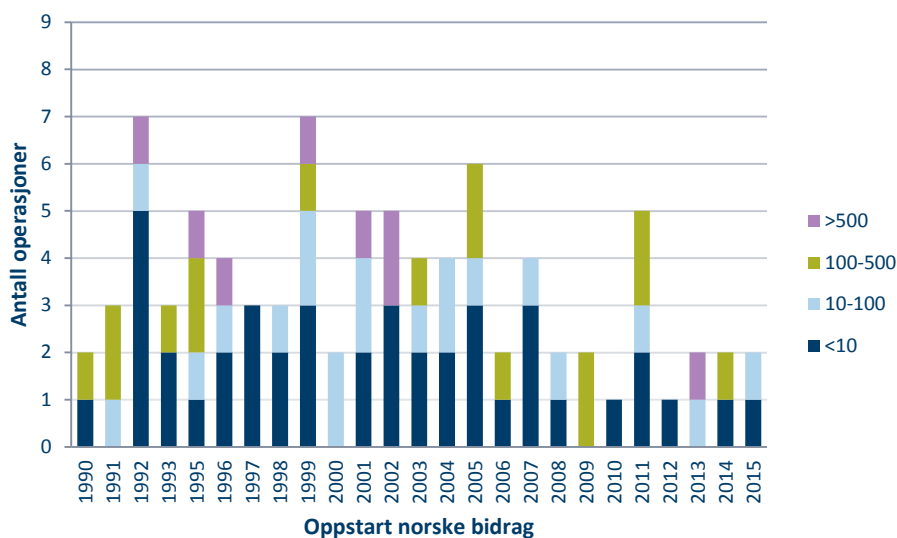
Når det kommer til størrelsen (antall personell) på bidragene, ble de fem største bidragene siden 1990 påbegynt før 2003 (Tabell 2.1). Fire av disse var på Balkan: KFOR (*Kosovo Force*), SFOR (*Stabilisation Force*), UNPROFOR (*United Nations Protection Force*) og IFOR (*Implementation Force*). Disse blir beskrevet i mer detalj i kapittel 0. Det største bidraget påbegynt etter 1990 er bidraget til ISAF (*International Security Assistance Force*) og blir beskrevet i kapittel 3.2.

Tabell 2.1 De fem største bidrag fra Norge i internasjonale operasjoner etter 1990.

Operasjon	Land	Påbegynt	Antall personell
ISAF	Afghanistan	2002	8326
KFOR	Kosovo	1999	6151
SFOR	Bosnia-Hercegovina	1996	2912
UNPROFOR	Bosnia-Hercegovina	1992	2762
IFOR	Bosnia-Hercegovina	1995	1605

¹² I tillegg har Norge to bidrag som startet før 1990, som er pågående per 01.01.2016 (UNTSO og MFO).

Figur 2.4 viser størrelsen på påbegynte norske bidrag mer detaljert og kategorisert i ulike størrelser. De norske bidragene varierer i størrelse gjennom perioden 1990–2015 fra små bidrag på under ti personer til de større på over 500. Det er få trender å se i størrelsen på bidragene med unntak av de største bidragene på over 500; foruten bidraget til operasjon RECSYR i 2013,¹³ har ingen store bidrag startet etter 2002.

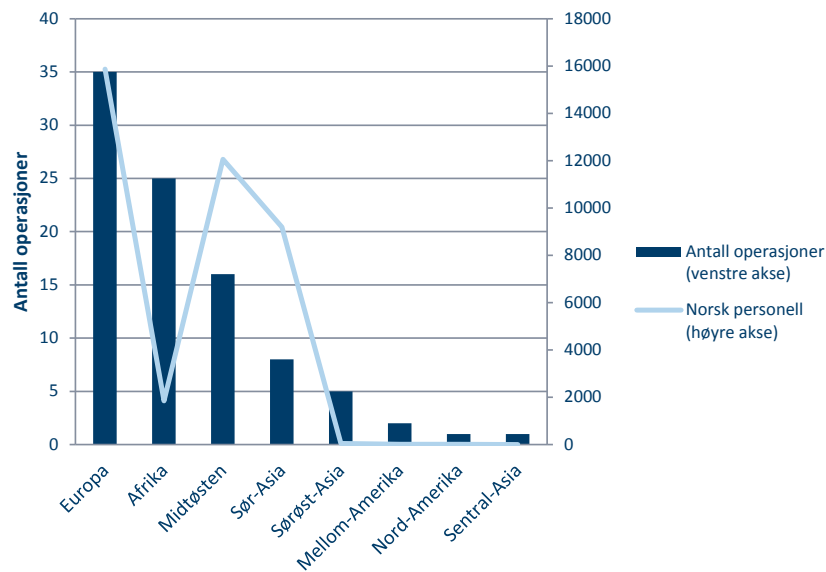
Figur 2.4 Størrelsen (antall personell) på norske bidrag i internasjonale operasjoner i perioden 1990–2015.

Gjennomsnittlig størrelse på norske bidrag før 2003 er på 530 personell, mens fra og med 2003 er gjennomsnittlig antall personell i bidragene på 103. Dette kan være en konsekvens av Afghanistan-bidraget, som har krevd store ressurser både økonomisk, personellmessig og når det gjelder materiell.

2.2 Geografi

Selv om det de siste 10 år har vært få militære intervensjoner i Europa, har likevel majoriteten av de norske bidragene etter 1990 støttet operasjoner i Europa (Figur 2.5). Hele 38 % av alle norske bidrag har gått til Europa. Dette gjelder hovedsakelig Balkan, hvor både NATO, FN, EU og OSSE har hatt operasjoner siden 1992. NATOs *Kosovo Force* (KFOR) har pågått siden 1999 med norske bidrag og jobber fremdeles med å bidra til sikkerhet i Kosovo.

¹³ Operasjon RECSYR var Danmark og Norges bidrag til OPCW-UN *Joint Mission for Elimination of the Chemical Weapons Programme of the Syrian Arab Republic* (OPCW-UN). Norge stilte med blant annet fregatten Helge Ingstad og tilsammen 523 personell.

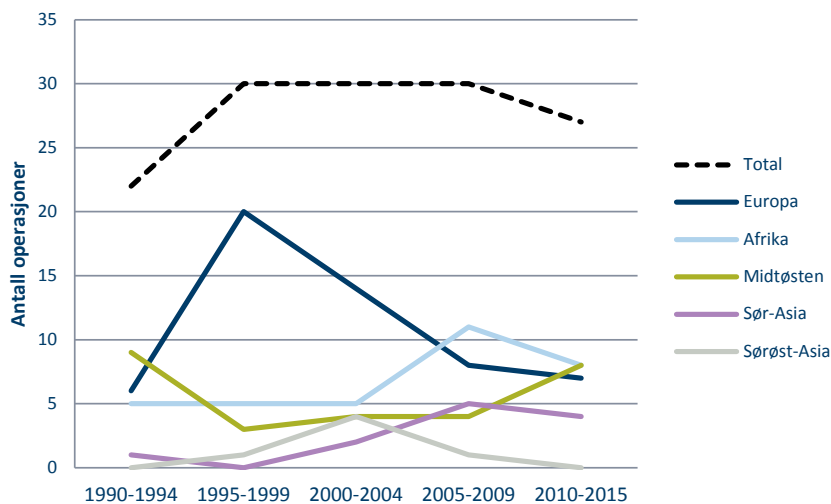

Figur 2.5 Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner etter region i perioden 1990–2015.

Det er også i Europa at overvekten av norske styrker har tjenestegjort siden 1990. Norge har også deltatt i en rekke operasjoner i Afrika, men her har bidragene vært av mindre størrelse. I gjennomsnitt har Norge deltatt med 467 personell per operasjon i Europa, mens det kun er 80 personell i gjennomsnitt i operasjoner i Afrika. I Midtøsten og Sør-Asia (hovedsakelig Afghanistan) har det vært færre operasjoner, men med langt flere personell sammenlignet med i Afrika.¹⁴ Snittet på antall personell per operasjoner i Sør-Asia er på hele 1313.

Figur 2.6 viser antall internasjonale operasjoner med norske bidrag etter region og tidsintervall. Denne viser at Norge hadde flest bidrag i Europa (hovedsakelig Balkan) i perioden 1995–2000. Etter år 2000 dreies oppmerksomheten mer og mer vekk fra Europa grunnet mer stabile forhold på Balkan. I denne perioden øker Norge sine bidrag i Afrika samtidig som det norske bidraget i Afghanistan øker i størrelse. Fra 2010 fører den arabiske våren til et økende engasjement i Midtøsten.

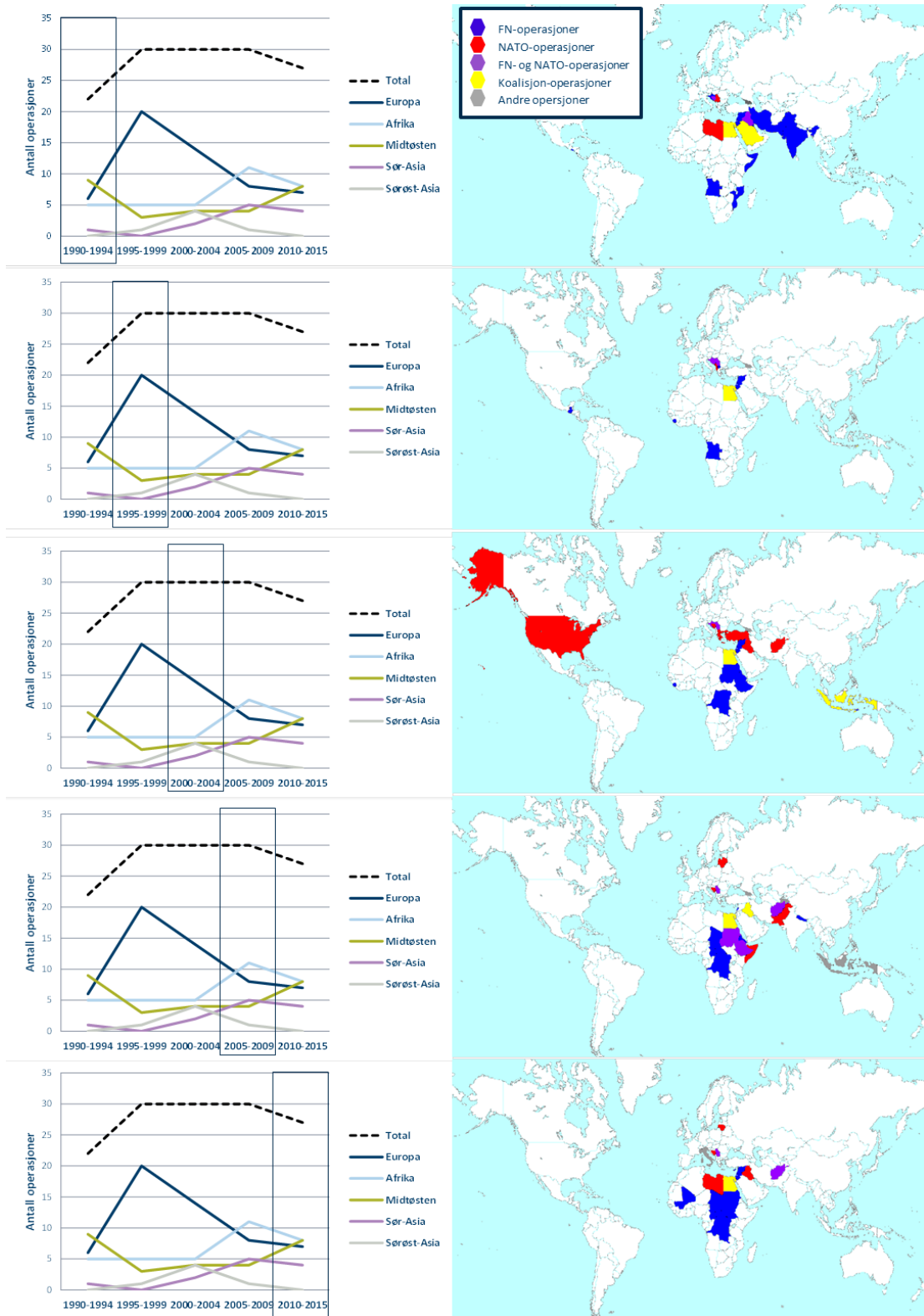
¹⁴ I denne sammenligningen er UNIFIL (*UN Interim Force in Lebanon*) inkludert. Det norske bidraget på over 22 000 personell varte fra 1978–1998. I sammenligningen har vi inkludert gjennomsnittlig antall personell per år fra 1990–1998.

Figur 2.6 Antall internasjonale operasjoner med norske bidrag etter region og tidsintervall.

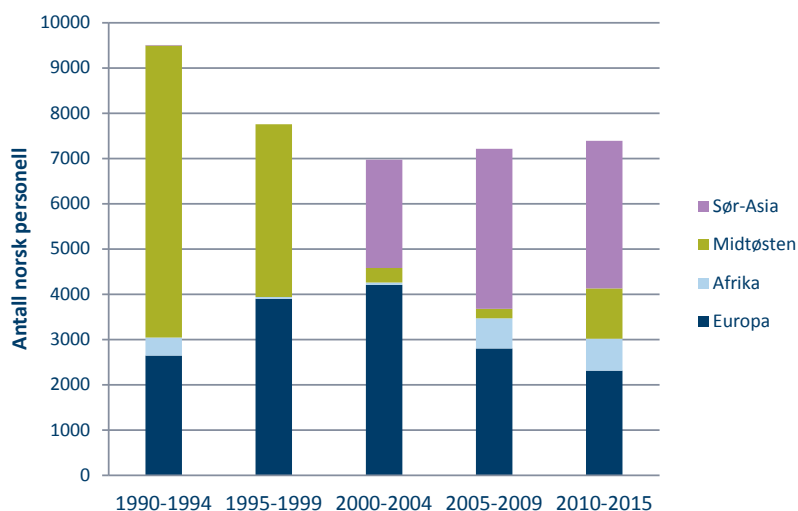
Figur 2.7 viser kart over internasjonale operasjoner med norske bidrag der hver type operasjon (FN, NATO, koalisjon og andre) er gitt ulike farger og fordelt på samme tidsintervall som figuren over.¹⁵ Figuren viser en jevn spredning av norske bidrag på tidlig 1990-tall. Majoriteten av de norske bidragene i denne perioden gikk til FN-operasjoner. Fra 1995 økte antall bidrag, men disse ble i hovedsak konsentrert i Europa. Rundt 2000 øker antall NATO-operasjoner med norske bidrag. Fra 2005 øker antall bidrag til internasjonale operasjoner i Afrika, mens fra 2010 er bidragene mer jevnt fordelt geografisk.

¹⁵ Figuren viser landet/landene hvor den internasjonale operasjonen har hatt operasjonsområde. Figuren viser ikke spesifikt hvor norske bidrag har operert eller størrelsen på bidragene.

Figur 2.7 Kart over ulike typer internasjonale operasjoner med norske bidrag i 1990–2015.

Figur 2.8 viser antall norsk personell etter region og tidsintervall. Denne viser tydelig en dreining fra Midtøsten (hovedsakelig Libanon) på 90-tallet, til Europa og Balkan rundt 2000 og deretter til Sør-Asia og Afghanistan etter 2005. Vi har også deployert noe flere soldater til Afrika fra 2005. Det er UNMIS (Sudan, FN), Operasjon Atalanta (Adenbukta, EU) og Operasjon Ocean Shield (Adenbukta, NATO) som står for denne økningen. Det har også vært en økning av norske soldater i Midtøsten fra 2010 og utover, som skyldes operasjonene i Libya, Syria og Irak.

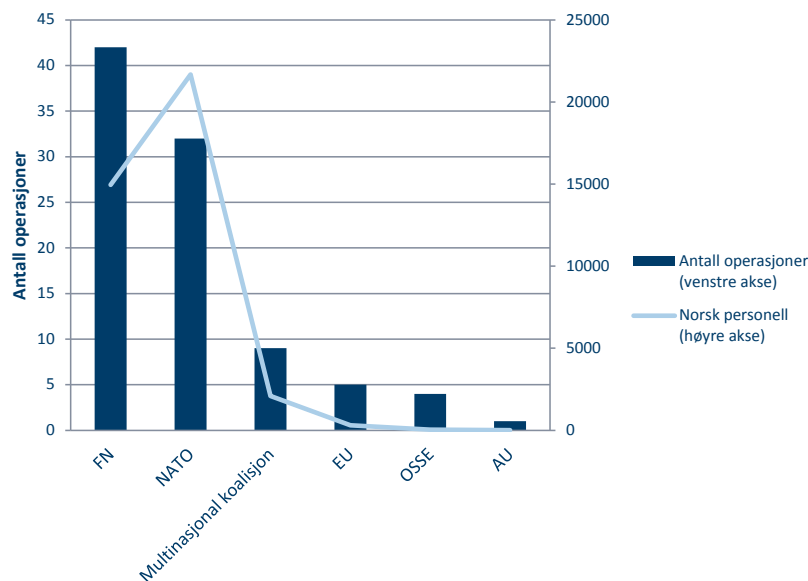

Figur 2.8 Gjennomsnittlig antall norsk personell i internasjonale operasjoner etter region og tidsintervallet 1990–2015.

2.3 Type internasjonale operasjoner

Norge har bidratt i mange ulike typer operasjoner siden 1990, og styrkebidragene har ifølge Tormod Heier “omfattet alt fra enkeltpersoner til store avdelinger, fra ubevæpnede observatører til robuste kampenheter, fra fredsbevaring i regi av FN til opprørs- og regimebekjempelse i NATO-regi”.¹⁶ Norge har deltatt i flest operasjoner i regi av FN siden 1990, men det er klart flest norske soldater som har tjenestegjort i NATO-operasjoner, spesielt på Balkan og i Afghanistan (Figur 2.9). Vi har også deltatt i en del koalisjonsoperasjoner, men med færre personell.

¹⁶ Heier, 2014, s. 14.

Figur 2.9 Antall internasjonale operasjoner etter organisasjon med norsk deltakelse og antall norsk personell i tidsrommet 1990–2015.

2.3.1 Fredsbevarende FN-operasjoner

Norge bidro med rundt 1000 soldater årlig i FN-operasjoner på 1980- og 1990-tallet, men har siden slutten av 1990-tallet ikke bidratt med et større antall personell til FN-ledede operasjoner.¹⁷ I følge Kjeksrud har Norge hovedsakelig bidratt med “symbolske bidrag” til FN de senere årene, ved å fylle få, sentrale stillinger som gir stor innflytelse på selve operasjonen, såkalte nisjebidrag.¹⁸

Før 1990 var de fleste av FNs operasjoner tradisjonelle fredsbevarende operasjoner, og i mange konflikter deployerte FN såkalte observatørstyrker. Disse styrkene består av ubevæpnede enkeltstående observatører fra nøytrale land, som utplasseres i konfliktområder der en fredsavtale allerede er inngått.¹⁹ Hovedoppgaven til observatørstyrkene er å observere hva som foregår og rapportere eventuelle brudd på våpenhviler eller menneskerettigheter. Også i nyere tid deployeres slike observatørstyrker, og Norge deltok i en slik operasjon i Syria så sent som i 2012 (*United Nations Supervision Mission in Syria* (UNSMIS)). Tradisjonell fredsbevaring kan også innebære mer komplekse oppgaver, hvor styrkene har som oppgave å bidra til sikkerhet slik at diplomatiske løsninger kan utarbeides.²⁰

FN møtte store utfordringer i Rwanda, Somalia og Bosnia på midten av 1990-tallet, og som en konsekvens ble antall deployerte FN-personell redusert fra over 75 000 på begynnelsen av

¹⁷ Kjeksrud, s. 143.

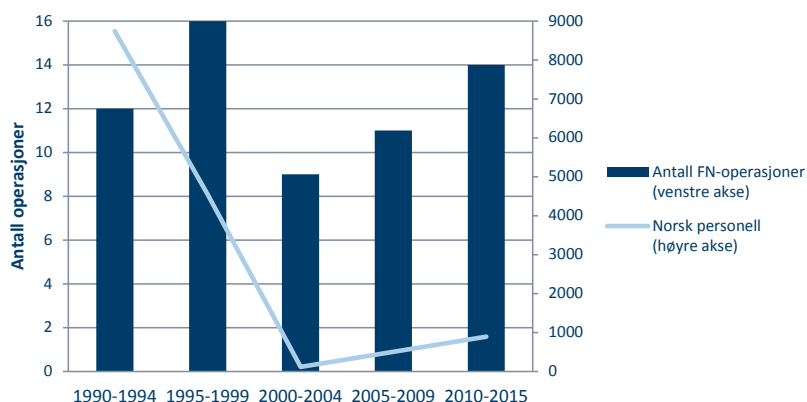
¹⁸ Kjeksrud, s. 143.

¹⁹ Nymoene, 2009.

²⁰ Nymoene, 2009.

1990-tallet til under 15 000 på slutten av tiåret.²¹ Dette påvirket også den norske deltakelse i FN-operasjoner.

Figur 2.10 viser norsk deltakelse i FN-operasjoner fra 1990 både i antall operasjoner og i antall norsk personell. Denne viser tydelig den reduserte norske deltakelsen i FN-operasjoner spesielt når det gjelder antall personell fra 2000 og utover.

Figur 2.10 Antall FN-operasjoner med norsk deltakelse og gjennomsnittlig antall norsk personell i FN-operasjoner.

Utover 2000-tallet utvidet FN sitt konsept for fredsbevarende operasjoner ved å gjennomføre såkalte “multidimensjonale operasjoner”, som griper dypere inn i staters indre anliggender. I tillegg innebærer de også sosiale, økonomiske, humanitære og diplomatiske initiativer. For eksempel innebar mandatet til FN-styrken i Den demokratiske republikken Kongo (MONUSCO), hvor også nordmenn deltok, mer enn 40 ulike oppgaver, blant annet å beskytte sivile, støtte utviklingen av godt styresett, støtte til gjennomføring av valg og demobilisering av opprørsgrupper.²²

Norge økte sin deltakelse i FN-operasjoner fra 2005 både når det gjaldt antall operasjoner og antall personell. Til forskjell fra tidligere bidrag var disse bidragene hovedsakelig “symbolske bidrag” hvor Norge stilte med få personell, men i sentrale stillinger.

FN har de senere årene utviklet sin egen form for helhetlig tilnærming i såkalte *Integrated Missions*, hvor sivile og militære aktører er samlet under én sivil sjef.²³ En annen utvikling de siste årene er en økt tro på militærmakt, som kommer til uttrykk gjennom mer robuste mandater for FN-operasjoner. Noe av grunnen til dette er at beskyttelse av sivile har blitt en sentral oppgave i FN-operasjoner, og denne oppgaven krever oftere bruk av militærmakt for å avskrekke og bekjempe opprørere som angriper sivilbefolkningen som en strategi for å nå sine mål.²⁴ Operasjon MINURCAT i Tsjad og Den Sentralafrikanske Republikk er i så måte unik,

²¹ Providing for Peacekeeping, 2014.

²² Kjeksrud, s. 143.

²³ Kjeksrud, s. 143.

²⁴ Beadle, 2011.

«in that it was devoted solely to contributing to the protection of civilians, without an explicit political mandate».²⁵ Norge har bidratt med et relativt stort antall personell til MINURCAT, som diskuteres mer inngående i kapittel 3.4.

2.3.2 NATO-operasjoner

NATO ble etablert i 1949 og skulle være et kollektivt forsvar for de allierte. Hovedoppgaven til NATO var å være en «powerful deterrent against military aggression».²⁶ Fram til den kalde krigens slutt kan det sies at NATO oppfylte denne oppgaven da NATO ikke ble involvert i noen operasjon før 1990.

Etter den kalde krigen forandret det internasjonale sikkerhetsbildet seg. Med dette gikk NATO mer og mer bort fra rollen som et kollektivt forsvar og tok på seg en mer og mer proaktiv rolle i det internasjonale samfunn. Den første NATO-operasjonen var *Operation Anchor Guard*. Denne startet 10. august 1990 og ble avsluttet 9. mars 1991 og var en respons på Iraks invasjon av Kuwait. *Operation Anchor Guard* var en luftovervåkingsoperasjon som skulle monitorere den sør-østlige grensen av Tyrkia mot Irak i frykt for at Irak skulle angripe. Norge deltok i operasjonen med besetning til overvåkningsflyene. Bidraget var på færre enn ti personell.

NATOs første store involvering i en krisehåndtering var på Balkan på 1990-tallet. Til å begynne med støttet NATO FN-styrken UNPROFOR (*UN Protection Force*) med flyovervåking i forbindelse med en flyforbudssone over Bosnia-Hercegovina. Dette ble første gang NATO var i kamp. Deretter deployerte NATO styrken IFOR (*Implementation Force*) i slutten av 1995. Dette var en styrke på rundt 60 000 personell. Denne ble etterfulgt av SFOR (*Stabilisation Force*) i slutten av 1996. I 1999 involverte NATO seg også i Kosovo og opprettet KFOR (*Kosovo Force*) som en respons på den eskalerende konflikten. Denne operasjonen pågår ennå.

Norge bidro stort på Balkan på 1990- og 2000-tallet (kapittel 0). I overkant av 14 000 norske soldater bidro i ulike operasjoner i regi av NATO, FN, EU og OSSE. De største bidragene gikk til KFOR, SFOR, UNPROFOR og IFOR. Bidragene var omfattende og involverte alle forsvarsgrener. Blant annet ble norske spesialstyrker for første gang deployert til en internasjonal operasjon på Balkan. Andre norske bidrag inkluderte et logistikelement, sanitet, stabsoffiserer, Hercules transportfly, samt infanteri, mineryddingselement, ingeniører og militærpoliti. De norske styrkene på Balkan beskrives i detalj i kapittel 0.

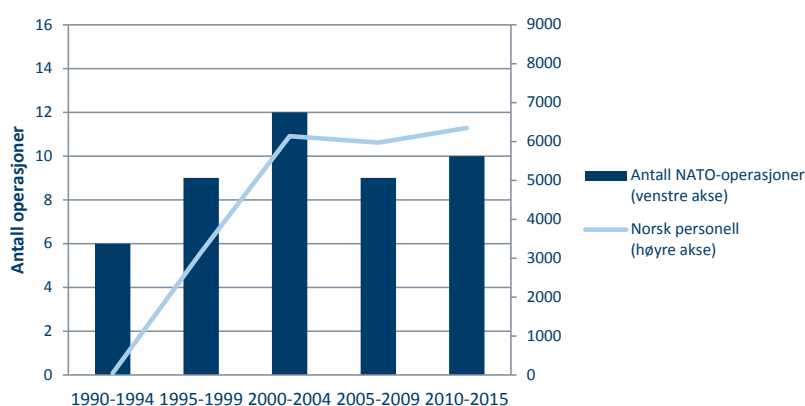
I 2003 overtok NATO ansvaret for ISAF (*International Security Assistance Force*) i Afghanistan. Dette ble NATOs lengste og mest utfordrende operasjon, som på det meste involverte mer enn 130 000 personell fra 51 land. ISAF ble avsluttet i slutten av 2014, men engasjementet ble forlenget i en ny operasjon, *Resolute Support*, som ble opprettet for å trene og assistere de afghanske sikkerhetsstyrkene.

²⁵ United Nations Mission in the Central African Republic and Chad (MINURCAT), 2016.

²⁶ www.nato.int, 2016.

Norge har bidratt tungt i Afghanistan. Siden 2002 har rundt 9000 nordmenn bidratt i operasjonene OEF, ISAF, UNAMA og *Resolute Support*. Som på Balkan, var de norske bidragene omfattende og involverte alle forsvarsgrener. De norske bidragene i Afghanistan beskrives i større detalj i kapittel 3.2.

Figur 2.11 viser den norske deltakelsen i NATO-operasjoner fra 1990 både i antall operasjoner og i antall norsk personell. Figuren viser tydelig den økte norske deltakelsen i NATO-operasjoner som i hovedsak omfatter bidrag i operasjoner på Balkan på 1990- og 2000-tallet og i Afghanistan på 2000-tallet. Til sammenligning med deltakelsen i FN-operasjoner (Figur 2.10), ser man klart en dreining i norske bidrag til internasjonale operasjoner fra FN til NATO rundt år 2000.

Figur 2.11 Antall NATO-operasjoner med norsk deltakelse og gjennomsnittlig antall norsk personell i NATO-operasjoner.

2.4 Type kapasitet

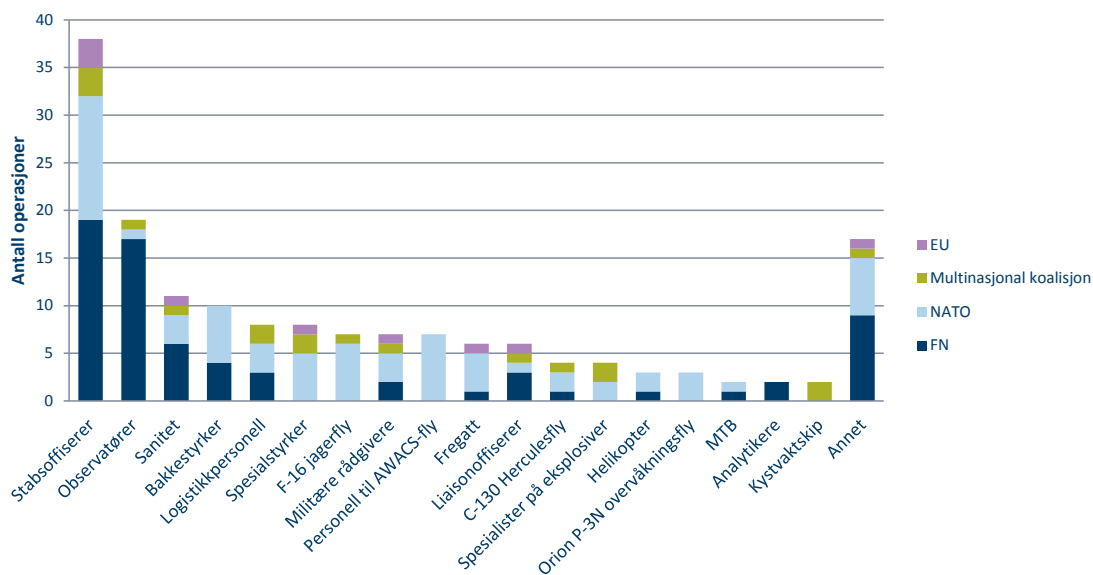
Et bidrag i en internasjonal operasjon kan omfatte flere forskjellige typer kapasiteter. Ut fra kildene vi har brukt har vi prøvd å gi en oversikt over de største og viktigste kapasitetene Norge har deployert.^{27 28}

Majoriteten av de norske bidragene til internasjonale operasjoner etter 1990 har vært stabsoffiserer (Figur 2.12). I tillegg har vi bidratt med observatører i en rekke operasjoner. Disse er som regel bidrag med få personer og er kanskje de enkleste bidragene å sende ut. Samtidig kan de gi synlighet ved at norske offiserer ofte fyller nøkkelfunksjoner i en stab eller et ledelselement. I tillegg er sanitetspersonell og bakkestyrker ofte deployert. Sanitetsbidrag blir stadig omtalt som “mykere” bidrag, men personell som deltar i sanitetsbidrag opererer ofte i fremste linje og under svært krevende forhold.²⁹

²⁷ Kildene gir ikke en fullstendig oversikt over alle kapasiteter som har deployert.

²⁸ Hvert bidrag kan bestå av en eller flere typer kapasiteter.

²⁹ Forsvarets nettsider, 2015.

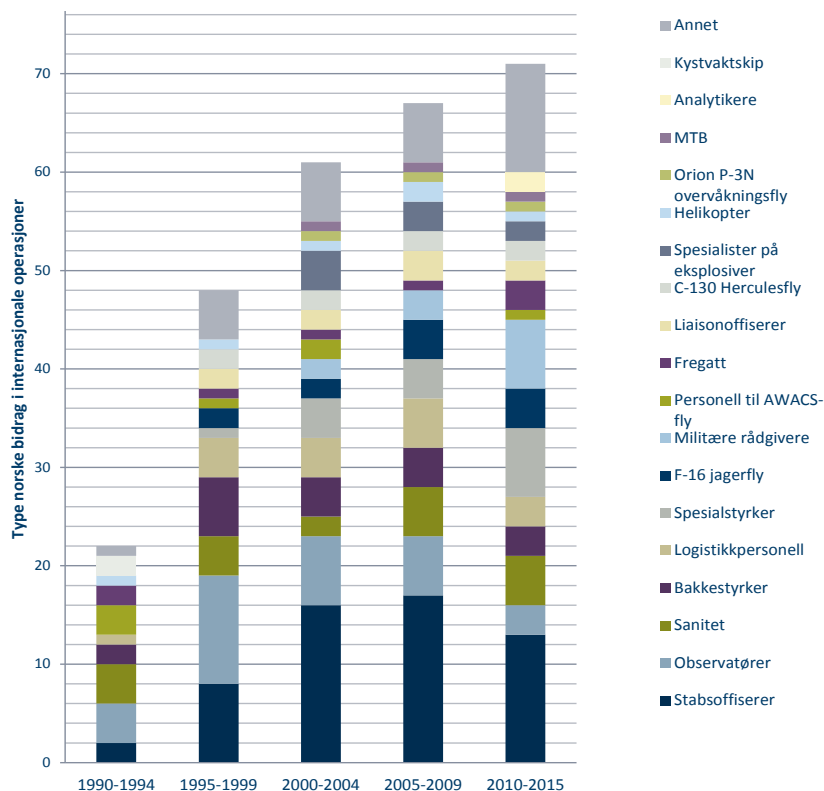

Figur 2.12 Oversikt over type kapasitet Norge har deployert til internasjonale operasjoner siden 1990.

Data viser at Norge i hovedsak bidrar med mindre offensive kapasiteter til FN-operasjoner, som stabsoffiserer, observatører og sanitet.

Til NATO sender vi også ofte stabsoffiserer, men også mer offensive og operative kapasiteter som personell til AWACS, jagerfly, bakkestyrker, spesialstyrker og fregatt.

Figur 2.13 viser hvilke typer kapasiteter Norge har deployert til internasjonale operasjoner over tid. Figuren viser at antall typer kapasiteter har økt siden 1990. Dette til tross for at antallet internasjonale operasjoner Norge bidrar i er relativt stabilt over tid. Det vil si at Norge har bidratt med økende variasjon i typer kapasiteter i samme operasjoner over tid. Med andre ord har kompleksiteten i de norske bidragene økt.

Figur 2.13 Type kapasiteter Norge har deployert til internasjonale operasjoner.

På 1990-tallet deployerte Norge klart flest observatører, mens på 2000-tallet deployerte Norge flere bidrag med stabsoffiserer. Spesialstyrkene har bidratt i internasjonale operasjoner med enkeltpersoner siden begynnelsen av 1990-tallet, men det var først i KFOR i 1999 at spesialstyrkene ble deployert til en operasjon som en avdeling.³⁰ Militære rådgivere (*military assistance* (MA)) ble først deployert på 2000-tallet, og da hovedsakelig til Afghanistan (UNAMA og ISAF).³¹ Det har de siste årene vært en økning i slike bidrag fra norsk side, blant annet med bidragene til *Operation Inherent Resolve* i Irak og med opptrening av opprørsgrupper som bekjemper IS, i Jordan.

Norge deployerte også færre ulike våpenplattformer på 1990-tallet enn utover på 2000-tallet. F-16 jagerfly ble først brukt i operasjonen *Allied Force* i Jugoslavia i 1999, som ifølge Dag Henriksen var “første gang norske kampfly ble brukt i kampoperasjoner utenfor Norges grenser siden den andre verdenskrig”.³² Siden den gang har F-16-avdelinger blitt deployert en rekke ganger, og er den våpenplattformen Norge har deployert flest ganger til utenlandsoppdrag. Under operasjonene *Odyssey Dawn* og *Unified Protector* i Libya i 2011 høstet Norges F-16-

³⁰ Engebretsen-Skaret, 2014, s. 191.

³¹ Lien, 2014, s. 202.

³² Henriksen, 2014, s. 181.

bidrag stor internasjonal anerkjennelse, og sto på et tidspunkt alene for om lag 15 % av alle offensive oppdrag.³³ F-16-kampflyene deltar også i *Baltic Air Policing* i de baltiske stater.

C-130J Hercules transportfly er også en ettertraktet ressurs i internasjonale operasjoner, og har blant annet blitt brukt for å frakte nødhjelp i humanitære operasjoner. Fra januar 2016 har ett av transportflyene vært deployert til Mali for å frakte personell og materiell internt i Mali, først og fremst fra Bamako til områder nord i landet. De norske fregattene har også deployert en rekke ganger, både den gamle Oslo-klassen og den nyere Nansen-klassen, som ble innfaset fra 2006. På 1990-tallet deltok norske fregatter i patruljering utenfor Jugoslavia i operasjonene *Maritime Monitor* og *Sharp Guard*. I senere år har fregattene vært deployert til Aden-bukta og deltatt i operasjonene *Atalanta* og *Ocean Shield* (kapittel 3.3). I sistnevnte operasjon deltok også det maritime patruljeflyet Orion P-3N. Dette flyet har også deltatt i operasjoner i Europa, både i Middelhavet under operasjon *Active Endeavour* og under NATO-toppmøtet i Riga i 2006.

Neste kapittel ser nærmere på fem utvalgte områder med operasjoner Norge har deltatt i.

³³ RUSI, 2011.

3 Casestudier

Virkeligheten som ligger i kategorier som type operasjon og type bidrag kan lett forsvinne i tabeller og tall. For å gå mer i dybden på hvilke operasjoner Norge har deltatt i og med hvilke kapasiteter og avdelinger, har vi foretatt casestudier av utvalgte operasjoner (tabell 3.1). Casene er valgt ut for å representere bredden i både operasjonstyper, organisasjon og region.

Hensikten med casestudiene er å illustrere og vise mangfoldet som ligger i de overordnede trendene rapporten diskuterer i kapittel 2. Casestudiene skisserer bakgrunnen for konfliktene og hvordan og hvorfor ulike forsøk på å løse konflikten eller håndtere konsekvensene av dem ble iverksatt. Casene viser også utviklingen fra 1990 fram til i dag, og blir gjennomgått mer eller mindre kronologisk.

Tabell 3.1 Casestudier som presenteres i kommende kapitler.

Case	Operasjon	Organisasjon	Verdensdel	Antall norske soldater ³⁴	Årstall
Balkan	UNPROFOR	FN	Europa	2762	1992–1995
	IFOR	NATO	Europa	1 777	1995–1996
	SFOR	NATO	Europa	2 912	1996–2006
	Operation Allied Force	NATO	Jugoslavia	191	1999
	KFOR	NATO	Europa	6 151	1999–
Afghanistan	OEF	USA-ledet	Sør-Asia	748	2002–2005
	ISAF	NATO	Sør-Asia	8 326	2002–2014
Aden-bukta	Operasjon Atalanta	EU	Afrika	202	2009–2010
	Operasjon Ocean Shield	NATO	Indiahavet	414	2011, 2013
Afrika	MINUSMA	FN	Afrika	47	2013–2015
	MINURCAT	FN	Afrika	382	2009–2010
Midtøsten/ Middelhavet	Odyssey Dawn, Unified Protector	NATO	Midtøsten	386	2011
	RECSYR	OPCW og FN	Midtøsten	523	2013–2014
	TRITON	EU	Europa	<10	2015-
	Inherent Resolve	USA-ledet	Midtøsten	100	2014-

³⁴ Antall unike personer som har bidratt i hver operasjon.

3.1 Balkan

Rundt 1990 gikk Jugoslavia i oppløsning.³⁵ Etter lengre perioder med uroligheter erklærte Slovenia og Kroatia seg selvstendige fra Jugoslavia i juni 1991. Makedonia og Bosnia-Hercegovina fulgte etter i løpet av et drøyt halvår. Kroatia og Bosnia-Hercegovina, som begge hadde betydelige serbiske minoriteter, ble åsted for krigshandlinger og omfattende overgrep mot sivile. I Kosovo endte motsetningene mellom det albanske flertallet og det serbiske mindretallet i voldelig konflikt.

Balkankrigene pågikk gjennom nesten hele 1990-tallet, og var kjennetegnet av brutalitet, massakrer og enorme flyktningestrømmer. Mislykkede forsøk på å få til fredsavtaler, og FN-styrker som verken var utstyrt eller hadde mandat til å gjøre slutt på krigene, gjorde at det internasjonale samfunnet måtte tenke nytt. Etter massakren i Srebrenica i 1995, hvor over 8000 muslimer ble drept, fulgte flere robuste, såkalte fredsopprettende, operasjoner i regi av NATO. Forhandlinger i Dayton i USA ledet til en fredsavtale underskrevet i Paris i desember 1995.

Krigene i det tidligere Jugoslavia på 1990-tallet førte til de største fredsoperasjonene verden til da hadde sett. Intervensjonen i Bosnia-Hercegovina representerer også et viktig skille for norsk deltakelse i internasjonale operasjoner, både når det gjelder lengde og bredde på operasjonene. Om lag 14 000 norske soldater har deltatt i nærmere 30 ulike operasjoner på Balkan. UNPROFOR (*United Nations Protection Force*) og UNPREDEP (*UN Preventive Deployment Force*) var de største FN-operasjonene, mens IFOR, SFOR og KFOR var de største norske NATO-bidragene. Norge deltok med mange ulike typer styrker på Balkan – både land-, sjø- og luftstyrker. Operasjonene på Balkan var første gang norske spesialstyrker og Telemarksbataljonen ble brukt i internasjonale operasjoner. I tillegg var *Operation Allied Force* første gang norske F-16 ble brukt i kampoperasjoner.

3.1.1 United Nations Protection Force

United Nations Protection Force (UNPROFOR) ble opprettet i februar 1992 for å støtte fredsforhandlinger, serbisk tilbaketrekning og opprettelse av sikre soner i Kroatia. Mandatet for operasjonen ble imidlertid utvidet flere ganger ettersom konflikten i Bosnia-Hercegovina forverret seg, og fra juni 1992 skulle styrkene beskytte flyplassen i Sarajevo og eskortere transporten av nødhjelp fra flyplassen og inn til byen. I løpet av våren 1993 ble det også opprettet såkalte sikre soner i Srebrenica, Bihac, Sarajevo, Gorazde, Zepa og Tuzla, med formål om å beskytte sivilbefolkningen mot overgrep.

Norge bidro med flere typer styrker i UNPROFOR. Den første perioden bidro Forsvaret hovedsakelig med ulike støttebidrag innen transportkontroll, evakuering, ingeniørtropp og sanitetskompani.

³⁵ Det blir for omfattende å foreta en grundig diskusjon av dette her, men årsaker som ofte nevnes er for eksempel Titos død i 1980 og oppblomstringen av serbisk nasjonalisme etter at Slobodan Milošević kom til makten i Serbia i 1989.

Fra mars 1992 fikk et norsk transportkontrollelement (Normovcon) på om lag 100 soldater som oppgave å kontrollere all transport av FN-styrkens materiell og personell i både Beograd, Zagreb og Sarajevo. Våren 1992 brøt det ut kamper i Sarajevo, noe som økte behovet for evakueringsressurser og sanitetspersonell. Fra 1992 stilte Norge med en ingeniørtropp i Bosnia (Norengpllt). Oppgavene bestod i blant annet minerydding, eskortering, vakt hold og bygningsarbeid. Etter tre kontingenter ble bidraget avsluttet i 1994. Samme år deployerte en logistikkbataljon, Norlogbn, til Tuzla. Bataljonens hovedoppgaver ble håndtert av trenkompaniet, som blant annet stod for transport av forsyninger. I tillegg hadde man et sanitetskompani, en maskingeniørtropp, et stabskompani, og en bataljonsstab.

Norge bidro med flere ulike sanitets- og evakueringsenheter til Balkan. I april 1992 fikk avdelingen selskap av en norsk ambulansenhet (Norambunit). Enheten bestod av om lag 60 soldater, og hadde hovedkvarter i Zagreb. Ambulansenheten sørget for evakuering langs den kroatisk-serbiske grensen samt under kampene Sarajevo. Avdelingen ble styrket med en helikopterving, Norair, sommeren 1993, som holdt til i Tuzla nord i Bosnia. Helikoptervingen utførte oppdrag som evakuering av FN-personell og diverse transportoppdrag.

Ut på høsten 1994 bidro Norge også med et norsk sanitetskompani, Normedcoy, som fikk hovedkvarter sammen med helikoptervingen. Kompaniet bestod av et feltsykehus, sykehus-tropp, sanitetstropp og administrative enheter. I 1994 havnet den norske sanitetstroppen midt mellom tre parter som skjøt mot hverandre i den beleirede byen Gorazde. Troppssjef Kåre Brændeland besluttet å evakuere et sivilt sykehus som var blitt bombet. Det ble evakuert 285 pasienter og 21 pårørende, mens det ble skutt med stridsvogner og bombekastere mot sykehuset. Evakueringen har senere blitt beskrevet som en "heltedåd uten sidestykke", og hele sanitetstroppen på 34 personer fikk senere tildelt Forsvarets innsatsmedalje for operasjonen. Troppssjef Kåre Brændeland ble tildelt Krigskorset med sverd, Norges høyeste utmerkelse.³⁶ I juli 1995 tok det norske feltsykehuset imot flyktninger som hadde flyktet fra massakren i Srebrenica.

Fra februar 1993 bidro Norge med et kompani i en nordisk bataljon (Nordbat) i Makedonia. Oppdraget til Nordbat gikk ut på å observere og rapportere aktivitet innenfor bataljonens ansvarsområde. Denne styrken ble i 1995 videreført som en egen operasjon kalt *UN Preventive Deployment Force* (UNPREDEP).

3.1.2 Implementation Force

I 1995 ble operasjonen i Bosnia overtatt av NATO og kalt *Implementation Force* (IFOR). IFOR var NATOs første bakkeoperasjon utenfor NATOs kjerneområde.³⁷ Hovedoppgaven til IFOR var å se til at den militære delen ved Dayton-avtalen ble fulgt. Dette innebar blant annet å holde de stridende partene fra hverandre slik at fiendtlighetene i Bosnia-Hercegovina opphørte. IFOR hadde mandat til å bruke makt for å framtinge fred. Etter hvert som man lyktes med dette gikk IFOR over til å støtte de sivile delene av Dayton-avtalen.

³⁶ Forsvarets nettsider, 2015.

³⁷ Knutsen, 2014, s. 134.

Norge bidro med flere forskjellige avdelinger til IFOR, hvorav noen ble videreført fra UNPROFOR. I januar 1996 ble det opprettet en nordisk-polsk brigade, Nordpolbrig, som bestod av styrker fra Norge, Sverige, Danmark, Finland og Polen. Et stort antall av soldatene som tjenestegjorde i UNPROFOR gikk over til å tjenestegjøre i denne brigaden. Det gjaldt blant annet soldatene i den norske logistikkbataljonen, Norlogbn, som ble flyttet fra Tuzla til Modrica da IFOR ble opprettet, og Normedcoy. Norge bidro med én infanteribataljon (Norbn) som var underlagt Nordpolbrig. Denne hadde som oppgave å patruljere brigadens ansvarsområde for å forhindre nye stridigheter mellom ulike befolkningsgrupper. I tillegg bidro Luftforsvaret med tre Hercules transportfly som ble stasjonert i Rimini, Italia. Flyene inngikk i en flernasjonalt avdeling bestående av bidrag fra Hellas, Storbritannia og Nederland. I desember 1996 ble IFOR videreført gjennom *Stabilisation Force* (SFOR).

3.1.3 Stabilisation Force

Stabilisation Force (SFOR) overtok mange av de samme oppgavene som IFOR, og arbeidet for sikkerhet og fred gjennom patruljering, støtte til sivile organisasjoner samt innsamling og destruering av våpen. I tillegg bidro operasjonen til minerydding og opplæring av mineryddere.

Norges bidrag til IFOR og UNPROFOR ble i stor grad videreført til SFOR, og Nordpolbrig fortsatte å operere fra nord i Bosnia-Hercegovina. Norbn fortsatte også sitt virke som før, og det samme gjorde Normedcoy. I tillegg deltok Telemarksbataljonen med ett kompani i Sarajevo fra desember 1996 til sommeren 1999, og bidraget med Hercules transportfly ble også videreført. I løpet av 1999 ble de største norske bidragene til SFOR avsluttet, og det norske engasjementet i Kosovo økte.

3.1.4 Operation Allied Force

Mot slutten av 1990-tallet økte spenningene i Kosovo, og det brøt ut voldelig konflikt mellom det serbiske mindretallet og det kosovo-albanske flertallet i landet. Over 700 000 mennesker var på flukt i nabolandene i 1999. I mars samme år ble *Operation Allied Force* iverksatt, og dette var første gang NATO gikk til væpnet aksjon mot et land uten FN-mandat. Operasjonen var en luftkampanje som tok ut mål i Kosovo og Serbia ved bruk av jagerfly. NATO gjennomførte rundt 38 000 sorties, hvorav 14 000 var rene bombetokt.³⁸ Målet med bombingene var å tvinge Serbias president Slobodan Milosevic til å stoppe krigshandlingene og trekke tilbake alle serbiske styrker fra Kosovo.³⁹ Bombekampanjen viste seg å drøye ut i tid, og førte til at serbiske styrker intensiverte innsatsen for å drive kosovo-albanerne ut av Kosovo. En våpenhvile ble inngått i juni 1999, hvor Milošević-regimet gikk med på en avtale som åpnet for å sette inn en stabiliseringsstyrke i Kosovo (KFOR).

Norske jagerfly deltok i operasjonen, og dette var første gang norske jagerfly ble brukt i skarpe operasjoner siden andre verdenskrig. Flyene gjennomførte luftpatruljering, eskorte og jagersveip over Kosovo, for å hindre at serbiske luftstyrker angrep NATO-fly på bombetokt. Norske F-16

³⁸ Børresen et al. 2004, s. 218.

³⁹ www.itjenestefornorge.no

fløy rundt 350 skarpe sorties i operasjonen, men var ikke direkte involvert i kamphandlinger.⁴⁰ Flyene utførte hovedsakelig defensiv luftpatuljering, og det har senere blitt hevdet at det norske bidraget manglet militær relevans, siden de ikke kunne droppe bomber eller operere om natten.⁴¹ Erfaringene fra Kosovo ble en utløsende faktor for omstilling både i Luftforsvaret og i Forsvaret for øvrig, og ble ifølge Henriksen “en slags oppvåkning til de endrede internasjonale realiteter innad i Luftforsvaret”.⁴²

3.1.5 Kosovo Force

Etter inngåelsen av våpenhvilen ble en flernasjonalt styrke, *Kosovo Force* (KFOR), satt inn i Kosovo. Høsten 1999 telte KFOR hele 50 000 soldater, delt inn i 5 flernasjonale brigader. KFOR er fortsatt engasjert i Kosovo, men med langt færre styrker.

Norge bidro med mange ulike styrkebidrag til KFOR. I den første perioden bidro spesialsoldater fra Hærens jegerkommando, blant annet for å sikre flyplassen ved hovedstaden Pristina slik at hovedstyrken kunne innsettes. Telemarkbataljonen deployerte senere med over 900 soldater, og fikk ansvaret for sikkerheten i tre kommuner. I tillegg hadde Norge et Nasjonalt støtteelement i Pristina samt en forsyningsavdeling i Skopje. Norge ledet KFOR fra april til oktober 2001, og i denne perioden hadde Norge rundt 1400 soldater i Kosovo. *Task Force Viking* var en reservestyrke fra infanteribataljonen på om lag 200 mann og var underlagt sjefen i KFOR.

Norske soldater deltok i kamphandlinger flere ganger, blant annet i mars 2004 utenfor Caglavica. En viktig oppgave for de norske soldatene ble å søke etter ulovlige våpen og ammunisjon blant befolkningen og beslaglegge disse. I tillegg ble såkalt massetjeneste, eller håndtering av urolige folkemengder, en vesentlig del av oppdraget.⁴³ Disse to oppgavene var nye for norske soldater på den tiden, men de fikk god støtte og opplæring fra britiske styrker som hadde erfaringer med slike operasjoner fra Nord-Irland. De siste norske avdelingene ble redeployert i 2005, og siden den gang har Norge kun bidratt med stabspersonell.

3.2 Afghanistan

Afghanistan har vært i krig i nærmere førti år. Dette har blant annet ført til mye fattigdom og dårlig infrastruktur. I tillegg har et ustabilt regime og stadige maktkamper ført til en oppvekst av ulike opprørsgrupper og et lite velfungerende statsapparat.

I slutten av 1979 invaderte Sovjetunionen landet for å støtte et ustabilt kommunistregime. Som en følge av dette vokste det fram flere opprørsgrupper som kjempet mot det sittende regimet og den sovjetiske okkupasjonen. Dette førte til drøye ni år med brutal krig i landet. Opprørerne, kalt *mujahedin*, ble blant annet støttet av USA.

Sovjetunionen trakk seg ut av Afghanistan i 1989. Kommuniststyret i Afghanistan ble ned-

⁴⁰ Husby, 2016, s. 48.

⁴¹ Henriksen, 2014.

⁴² Henriksen, 2014.

⁴³ Forsvarets Forum, 2000.

kjempet, men *mujahedin* var internt uenige om maktfordelingen. Dette førte til en ny æra med krig – denne gangen en intern borgerkrig. Borgerkrigen fortsatte fram til 1996 da Taliban tok kontroll over store deler av landet.

Taliban, som hadde sitt utspring fra *mujahedin*, styrte landet med brutal maktbruk og strenge lover. Den sterkeste støtten hadde de i sør og øst, mens i nord hadde Nordalliansen, som var i opposisjon til Taliban, kontroll. Under perioden med Taliban-styre hadde al-Qaida både hovedbase og treningsleire i Afghanistan.

Den 11. september 2001 angrep al-Qaida USA. Nesten 3000 personer ble drept. Både FNs sikkerhetsråd og NATO reagerte raskt på hendelsen; den 12. september vedtok FN sikkerhetsresolusjon 1368 som bekreftet USAs rett til selvforsvar, og samme dag vedtok NATO at angrepet på USA ble ansett som et angrep på alle NATOs medlemsland. Dette utløste dermed Atlanterhavspaktens artikkel 5 (for første, og til nå eneste, gang i NATOs historie) vedrørende kollektivt forsvar.

USA krevde al-Qaidas leder, Osama bin Laden, utlevert fra Afghanistan. Da dette ikke skjedde, startet USA en omfattende bombing av Afghanistan i oktober 2001. Noen måneder senere ble Taliban-styret nedkjempet.

Dette ble starten på et stort og langvarig internasjonalt engasjement i Afghanistan. NATO selv kaller dette sin mest utfordrende operasjon. For selv om Taliban ble fratatt makten, var ikke krigen over. Taliban etablerte seg sterkt i sør og i øst mot Pakistan og førte opprør mot både nasjonale myndigheter og sikkerhetsstyrker og internasjonale styrker.

3.2.1 Operation Enduring Freedom

Den 7. oktober 2001 startet USA kampen mot terror i Afghanistan. Operasjonen ble kalt *Operation Enduring Freedom* (OEF). Dette var en USA-ledet koalisjonsstyrke hvor målet var å nedkjempe al-Qaida og Taliban i Afghanistan og å hindre at landet skulle være et arnested for internasjonal terror.

Operation Enduring Freedom skulle være en kort og liten operasjon. Derfor allierte USA seg med Nordalliansen i Afghanistan. Disse var i opposisjon til Taliban og med støtte fra OEF tok de kontroll over Afghanistans viktigste byer, deriblant Kabul og Kandahar. Etter drøye to måneder hadde Taliban-regimet falt, al Qaida blitt fordrevet fra Kandahar og Afghanistan fått en interimregjering gjennom Bonn-avtalen. Dermed hadde OEF raskt oppnådd ett av sine mål; å nedkjempe Taliban-regimet. Det gjenstod da å finne Osama bin Laden og å hindre at landet avlet fram nye internasjonale terrorister.

Norge var sent ute med å tilby hjelp til USA og OEF. Dette skjedde først 30. november 2001 da Norge kom med konkrete tilbud om militære bidrag til OEF.⁴⁴ Flere nasjoner bidro da allerede eller hadde tilbudt hjelp tidligere. Norge tilbydde F-16 kampfly, Bell helikoptre, DA 20

⁴⁴ NOU 2016:8, 2016, s. 46.

elektronisk krigføningsfly, eksplosivryddere og transportkontrollenhet. I tillegg tilbøy Norge C-130J transportfly, eksplosivryddere, transportkontrollenhet og ingeniører til den humanitære innsatsen.

Etter dialog mellom USA og Norge, ble det bestemt at Norge skulle stille med mineryddere, spesialstyrker, C-130J og F-16. USA kom med flere anmodninger om norsk støtte, men disse ble, av flere grunner, ikke imøtekommet. Dette var blant annet på grunn av juridiske uavklarte spørsmål, politiske hensyn for å hindre en økende deltakelse i krigen mot terror og kapasitetsmangel.⁴⁵

Minerydderne var den første norske operative avdelingen i Afghanistan og i OEF. Disse deployerte i slutten av 2001 og skulle rydde flyplassene i Kabul og Kandahar for eksplosiver. Spesialstyrkene ankom like etter og hadde sitt første oppdrag i midten av januar 2002. De første oppdragene gikk ut på rekognosering med informasjonsinnhenting. Norske styrker bidro også med transportkontroll og transportoppdrag med C-130J Hercules. Og mot slutten av 2002 støttet Norge OEF med seks F-16 jagerfly med base i Kirgisistan.

Den norske kontingentledelsen og støtteelement var først plassert i Kandahar, men ble flyttet til Kabul i april 2002.

Fram til andre halvdel av 2003 bidro Norge mest inn i OEF. Men innsatsen dreide seg mer og mer over mot *International Security Assistance Force* (ISAF). I 2005 avsluttet Norge sin innsats i OEF.

3.2.2 International Security Assistance Force

I etterkant av USAs invasjon i Afghanistan, og at Taliban var fjernet fra makten, var det behov for gjenoppbygging av staten og en stabilisering av landet. I månedsskiftet november/desember 2001 arrangerte FN derfor en stor internasjonal konferanse i Bonn hvor også afghanske representanter deltok. Utfallet av konferansen var en avtale; *Agreement on provisional arrangements in Afghanistan pending the re-establishment of permanent government institutions*, også kalt Bonn-avtalen.⁴⁶ Denne omhandlet etableringen av en afghansk interimregjering, samt et ønske om at FNs sikkerhetsråd opprettet en internasjonal styrke med FN-mandat til støtte for afghanske myndigheter.

Den 20. desember 2001 autoriserte FN etableringen av *International Security Assistance Force* (ISAF) med sikkerhetsresolusjon 1386. ISAF var en koalisjonsstyrke med et FN-mandat og skulle støtte den nyopprettede afghanske interimregjeringen med sikkerhetssituasjonen i Kabul. Styrken hadde et seks måneders rullerende lederskap til å starte med. Dette viste seg å være en vanskelig ordning. Dermed tok NATO over ansvaret i august 2003.⁴⁷

⁴⁵ NOU 2016:8, 2016, s. 49.

⁴⁶ <http://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm>

⁴⁷ Nato, 2015.

De første årene bestod ISAF av rundt 5000 soldater og hadde et operasjonsområde som kun omfattet hovedstaden Kabul og omegn. Etter hvert, da NATO hadde overtatt ansvaret, kom det anmodninger fra flere hold, blant annet president Karzai, om å utvide operasjonsområdet. Dette arbeidet startet i slutten av 2003 og ble gjennomført i fire steg. I 2003–2004 utvidet ISAF operasjonsområdet til å inkludere nord-områdene. Provincial Reconstruction Team (PRT) Maimanah ble blant annet opprettet i denne perioden. I 2005 ble ISAFs operasjonsområde utvidet til å inkludere Vest-Afghanistan, i 2006 ble først Sør- og deretter Øst-Afghanistan inkludert.

Hovedoppgaven til ISAF var å støtte den afghanske regjeringen med å bidra til stabilitet og sikkerhet, og derigjennom skape grunnlag for sosial og økonomisk utvikling. Det ble lagt stor vekt på oppbygging og trening av de afghanske sikkerhetsstyrkene *Afghan National Security Forcen* (ANSF). I 2010–2012 bestod styrken av over 130 000 soldater fra rundt 50 nasjoner.

I november 2010 startet transisjonsfasen av operasjonen. I denne fasen skulle sikkerhetsansvaret gradvis overføres til nasjonale sikkerhetsstyrker og myndigheter. I slutten av 2014 bestod ISAF-styrken av rundt 30 000 soldater fra 48 nasjoner. ISAF ble avsluttet desember 2014, men NATO fortsatte sin tilstedeværelse i Afghanistan med operasjon *Resolute Support*.

Norge har støttet ISAF med ulike bidrag fra start til slutt. Bidragene har variert både i størrelse og type og har involvert alle forsvarsgrenene. På det meste hadde Norge rundt 600 personer i Afghanistan.

Til å begynne med var Norges bidrag i ISAF små. Norge støttet ISAF med et fåtall stabs-offiserer, eksplosivryddere og én transportkontrollenhet. Deretter sendte Norge også et *civil-military cooperation-team* (CIMIC-team).⁴⁸ Etter at NATO overtok ledelsen av ISAF i august 2003, økte Norge sine bidrag i styrken. Norge sendte et kirurgisk team, et vakt- og sikringskompani som var satt opp som en *Quick Reaction Force* (QRF) og deretter overtok Norge ledelsen av én av tre *Battle Groups* i *Kabul Multinational Brigade* (KMB). *Norwegian Battle Group 3* (BG3) var et betydelig bidrag som bestod av blant annet 31 norske offiserer og ett kompani fra Telemarksbataljonen.

I 2004 bestemte Norge seg for å støtte PRT Maimanah i Faryab provins. Norges bidrag til det britisk-ledede PRT-et var i starten på omkring 30 personer. Etter ett års tid, i september 2005, overtok Norge ledelsen av PRT-et. Med dette konsentrerte Norge sine bidrag til ISAF i nord av Afghanistan.

PRT Maimanah ble Norges største og mest synlige bidrag i ISAF. Dette bestod av stabs-offiserer, ISTAR (*Intelligence, surveillance, target acquisition and reconnaissance*), én *task unit*, sanitet, støtte-enhet (*Combat Service Support* (CSS)), vakt- og sikring og helikopter. Andre nasjoner som bidro inn i PRT-et var Latvia og Makedonia. I tillegg var et sivilt element samlokalisert med PRT-et. Dette bestod av én sivil koordinator, bistandsrådgivere, én politisk

⁴⁸ NOU 2016:8, 2016, s. 49.

rådgiver samt fengsel- og politimentorer. I oktober 2012 ble PRT Maimanah lagt ned som en del av uttrekningen av ISAF fra Afghanistan.

Etter den norske modellen skulle den sivile delen og den militære delen av PRT Maimanah være koordinert, men skulle ikke samhandle. Målet var «å etablere en god helhetsforståelse og et godt samvirke mellom alle sider av vår innsats, men samtidig unngå samrøre».⁴⁹ Det sivil-militære skillet ble problematisk da ISAF, med norsk godkjenning, gikk inn for en ny strategi for opprørsbekjempelse som skulle vinne befolkningens tillit. Den nye strategien satte befolkningen i fokus og skulle blant annet bruke økonomiske tiltak for å øke sysselsettingen ved hjelp av CERP⁵⁰ (*Commander's Emergency Response Program*), CIMIC og lignende.⁵¹ Med dette hadde Norge godkjent ISAFs strategi med CIMIC – sivil-militært samarbeid – som et viktig element i gjennomføringen, samtidig som den norske strategien la vekt på et tydelig sivil-militært skille.

FFI og prosjekt Analysestøtte til militære operasjoner (ANTILOPE) fikk gjennomført meningsmålinger i Faryab provins to ganger årlig fra 2010–2014.⁵² Den siste av disse ble altså gjennomført to år etter uttrekningen av PRT Maimanah.⁵³ Denne viste en gradvis forverring av sikkerhetssituasjonen, spesielt etter 2012 og uttrekningen av PRT-et. Samtidig var befolkningen splittet og man så geografiske forskjeller. For eksempel sa ¼ av de som mente ting gikk i riktig retning i Faryab at det var på grunn av bedre sikkerhet, mens ¼ av de som mente ting gikk i feil retning sa at det var på grunn av dårlig sikkerhet. Men uansett, dårlig sikkerhet eller ikke, viste meningsmålingen at det var arbeidsledighet som befolkningen anså som det største problemet i Faryab.

I tillegg til å overta ledelsen av PRT Maimanah i nord, stilte Norge også med en QRF under *Regional Command North* i 2006 og et mobilt feltsykehus (rolle 2). QRF-en var på om lag 200 personer og skulle støtte de ulike PRT-ene i nord. I 2008 ble QRF-en avsluttet og PRT Maimanah ble styrket med en egen *task unit*.

Selv om Norge konsentrerte sine bidrag i de nordlige delene av Afghanistan, støttet Norge ISAF også andre steder. Blant annet bidro Norge med F-16-fly, spesialstyrker og stabsoffiserer i Kabul. Norge har også vært en bidragsyter når det kommer til utdanning og trening av afghanske militære styrker og bidratt blant annet med *Operational Mentoring and Liaison Team* (OMLT). OMLT-ene opererte sammen med de afghanske styrkene. Det første norske OMLT-et dro til Kabul i 2006. I 2009 fikk også en afghansk bataljon i Faryab norske mentorer.

Den norske kontingentledelsen med støtteelement ble flyttet fra Kabul til Mazar-e Sharif i 2006.

I desember 2014, to år etter uttrekningen av PRT Maimanah, ble ISAF avsluttet. Da bidro Norge med et ti-talls stabsoffiserer i Kabul samt spesialstyrker. Norge fortsatte å bidra i Afghanistan

⁴⁹ Espen Barth Eide, 2013.

⁵⁰ CERP var penger de militære kunne bruke til utvikling og humanitær innsats.

⁵¹ ISAF, 2009.

⁵² www.ffi.no/no/Forskningen/Avdeling-Analyse/KONOPS/Sider/History-of-analysis-support.aspx

⁵³ Marthinussen og Eggereide, 2015.

etter avviklingen av ISAF. Da med støtte til NATOs nye operasjon i Afghanistan; *Resolute Support*.

I løpet av de tolv årene Norge bidro i ISAF har ti personer falt i tjeneste. Én av dem var i tjeneste for UNAMA (*United Nations Assistance Mission in Afghanistan*), mens de resterende tjenestegjorde i ISAF.

3.3 Sjøoperasjoner i Adenbukta

Somalia har vært uten effektive myndighetsinstitusjoner i 18 år og er preget av kaos, lovløshet og fattigdom. Store deler av Somalia er kontrollert av den islamistiske militsen al-Shabaab. Både islamistene og piratene er til dels godt bevæpnet, og begge utgjør en trussel mot området. Dette er bakgrunnen for at piratvirksomheten har kunnet utvikle seg, og var et økende problem utover 2000-tallet.

Virksomheten i dag utgjør en trussel mot internasjonal handel, regional økonomi og sikkerhet til sjøs, og innebærer en stor fare for mannskap og skip. Om lag 20 000 skip går gjennom området i løpet av ett år; rundt tusen av disse er norskeide, og omtrent halvparten av disse fører norsk flagg.

Fra en topp med 47 kapringer i 2012 hadde man i perioden 2013–2015 ikke hatt noen kapringer av skip.⁵⁴ I 2015 var det heller ingen forsøk på kapringer, men fortsatt satt det 26 gisler fanget i Somalia.⁵⁵

3.3.1 Operasjon Atalanta

EU ble i 2008 anmodet av den somaliske overgangsregjeringen om å bidra til å bekjempe piratvirksomheten utenfor kysten av Somalia samt i Adenbukta og Det indiske hav. Operasjon Atalanta var EUs første maritime militære operasjon, og hovedoppdraget for styrken bestod i beskyttelse av nødhjelp for Verdens matvareprogram og forsyninger til operasjon AMISOM (*African Union Mission in Somalia*). I tillegg skulle styrken beskytte handelsfartøyer som passerer Adenbukta og Afrikas horn. Oppdraget hadde til hensikt å øke den generelle sikkerhetssituasjonen i operasjonsområdet ved blant annet å utføre eskorte av fartøy og gripe inn ved forsøk på kapring av skip.

Operasjon Atalanta er en pågående operasjon og ledes fra *Operational Headquarters* i Northwood, Storbritannia. Taktisk ledelse utøves av en øverstkommanderende *Force Headquarters*, om bord i et kommandofartøy i operasjonsområdet. Operasjonen er også forankret i flere FN-resolusjoner, blant annet 1814 (2008), 1816 (2008), 1838 (2008), 1897 (2009). Styrken består hovedsakelig av maritime styrkeelementer, støttet av helikoptre og overvåkingsfly. Fartøyene patruljerer et havområde tilsvarende Middelhavets størrelse, fra Adenbukta og Rødehavet i nord til farvannene ved Seychellene i sør. Styrken har mandat til å

⁵⁴ EU Naval Force Somalia, 2016.

⁵⁵ *United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)*, 2015.

gripe inn for å forhindre angrep og kapring, inkludert arrestasjon av mistenkte pirater, som overgis myndighetene i Kenya og på Seychellene for rettsforfølgelse. Styrken kan ta beslag i piratenes fartøyer og utrustning.

Fra august 2009 til januar 2010 deltok Norge i operasjonen med fregatten KNM Fridtjof Nansen. Fartøyet var mesteparten av tiden på patrulje i seilingskorridoren som var etablert litt nord i Adenbukta. I tillegg til å bidra til hovedoppdraget for operasjonen, ble den norske fregatten også brukt til å bedre den maritime situasjonsforståelsen i området gjennom overvåkning, bildeoppbygging og informasjonsutveksling. Den fikk med seg både en gruppe eksplosiveksperter fra Minedykkerkommandoen og en gruppe fra Marinejegerkommandoen. Marinejegerne var en ressurs som raskt kunne rykke ut i små hurtiggående båter og anholde mistenkte pirater. Ved tre anledninger bordet man mistenkelige skip i Adenbukta og anholdt personer mistenkt for piratvirksomhet.

Fartøyet hadde også med seg ekstra personell innenfor logistikk, etterretning, sanitet samt juridisk kompetanse. Det siste var nødvendig fordi nordmennene var underlagt sterke begrensninger i forhold til hvilke virkemidler de kunne ta i bruk mot piratene. Til sammen tjenestegjorde om lag 130 soldater i operasjonen. I etterkant har også norske offiserer tjenestegjort om bord i det svenske fartøyet HMS Carlskrona.

KNM Fridtjof Nansen kom flere ganger kontakt med pirater, og besetningen beslagla flere våpen. I november 2009 opplevde de også at bordingsteamet ble beskyttet.

3.3.2 Ocean Shield

Operasjonen Ocean Shield ble opprettet i 2009 og hadde til hensikt å beskytte sivil skipstrafikk mot piratvirksomhet utenfor Afrikas horn. Operasjonen var underlagt alliansens felleskommando (*Allied Joint Command Lisbon*) i Lisboa, Portugal, og stod under taktisk kontroll av *Allied Maritime Component Command* i Northwood, Storbritannia. Enkeltnasjoner som Kina, Russland, Japan, Iran, Malaysia og Sør-Korea bidro også med å sikre skipstrafikken mot piratvirksomhet i området. Ansvar for operasjonen de siste årene av operasjonen var gitt til NATOs to stående maritime grupper (*Standing NATO Marine Group 1*, SNMG1). Operasjonen ble samordnet med EUs Operation Atalanta. Styrken bestod hovedsakelig av overflatefartøyer, men ubåt ble også brukt. Sjøoperasjonen ble også støttet av luftkomponenter som helikoptre og overvåkingsfly. Luftovervåkingen støttet de maritime elementene med informasjon om piratenes baser og bevegelser.

I likhet med EU-operasjonen Atalanta hadde Operasjon Ocean Shield som hovedoppdrag å forhindre piratangrep på sivil skipsfart, samt å beskytte frakt av nødhjelp og forsyninger til AMISOM. I tillegg, og til forskjell fra de foregående operasjonene, tilbøy NATO-styrken stater i regionen bistand til å utvikle egen institusjonell kapasitet for bekjemping av piratvirksomhet. Operasjonsområdet var primært Adenbukta og Somaliabassenget, til dels Rødehavet/Det indiske hav.

Norge deltok i Operasjon Ocean Shield fra september til desember 2011, og på ny fra juni til desember 2013. Norges styrkebidrag den første perioden bestod av ett Orion P-3N overvåkingsfly stasjonert på Seychellene, med et personellbidrag på rundt 40.⁵⁶ Flyet hadde i oppdrag å drive overflatesøk og etterretningsinnsamling. I tillegg skulle de norske Orion-pilotene også registrere aktivitet i piratleirene langs Somalias kyst.

Bidraget fløy sitt første tokt 23. september 2011, og gjennomførte i alt 29 tokt – hvert på mellom 8 og 10 timer – til styrken ble trukket hjem i midten av desember.⁵⁷ Den norske styrken etablerte Camp Skare, oppkalt etter den norske oberstløytnanten og tidligere Orion-piloten Siri Skare, som i 2011 ble drept i et angrep mot FN-kontoret i Mazar-e Sharif i Afghanistan. Før innsetting av Orion-flyet stilte Norge med 2 stabsoffiserer til støtte for operasjonen ved NATO Shipping Centre, Northwood.

Fra 31. mai 2013 gikk KNM Fridtjof Nansen inn i SNMG1 i denne operasjonen. Fra samme tidspunkt overtok Norge, ved sjefen for Kysteskadren, ledelsen av hele gruppen med den norske fregatten som kommandofartøy.⁵⁸ Dette var første gang en norsk offiser ledet en maritim NATO-operasjon. Fregatten hadde i oppdrag å oppdage, avbryte og forhindre piratvirksomhet. Fregatten var forsterket med et bordingslag fra Marinejegerkommandoen og et traumeteam for å ta vare på såret eller skadet personell.⁵⁹

Gjennom begge operasjonene i Adenbukta har norske fartøy operert tett med fartøyer fra USA, ulike EU-land, Russland, India og Kina. Dette har, i følge Heier og Helseth, bidratt til å skape tillit mellom de ulike land og bedret samholdet med nære allierte.⁶⁰

3.4 Afrika

3.4.1 UN Mission in the Central African Republic and Chad

Bakgrunn

Darfur, vest i Sudan (området til "Fur"-folket), har historisk sett vært neglisjert av regjeringen i Khartoum. Dette har ført til at regionen er mindre utviklet enn andre deler av landet, og mangler grunnleggende infrastruktur, institusjoner og helsetilbud. Ulikheten har også en etnisk og religiøs skillelinje, hvor de ikke-arabiske svarte har blitt ekskludert og marginalisert av regjeringen. Den økende misnøyen fikk til slutt sitt utbrudd gjennom væpnet vold i 2003, da to opprørsgrupper; Bevegelsen for rettferdighet og likhet (JEM) og Sudans frigjøringsarmé (SLA) angrep politi og militærinstallasjoner. Angrepet fra opprørsgruppene kom overraskende på Sudans regjering, og JEM og SLA møtte liten motstand og overtok samtidig store mengder ammunisjon og utstyr.

⁵⁶ Forsvarets årsrapport 2011.

⁵⁷ Forsvarets årsrapport 2011.

⁵⁸ Forsvarets årsrapport 2013.

⁵⁹ Forsvarets årsrapport 2013.

⁶⁰ Heier og Helseth, 2014, s. 173.

Den 25. april 2003 angrep JEM og SLA i fellesskap militærbasen i al-Fashir, hovedstaden i nord-Darfur. I løpet av angrepet ble en rekke fly og helikopter ødelagt, soldater og piloter drept, samt en rekke personell tatt til fange. I alt vant opprørerne i denne tidlige fasen hele 34 av 38 slag. Det var tydelig for den sudanske regjeringen at de måtte iverksette tiltak for å unngå at opprørerne fortsatte videre østover mot hovedstaden.

Regjeringen henvendte seg til den arabiske Janjaweed-militsen for hjelp. Selv om regjeringen i Khartoum har benektet samarbeid med Janjaweed, har FN slått fast at opprørerne fikk våpen og utstyr fra regjeringen. Den arabiske Janjaweed-militsen som var bedre utrustet fikk raskt overtaket og tok tilbake landområder som opprørerne hadde erobret. I tillegg til den politiske konflikten mellom opprørerne og den sudanske regjeringen, inkludert Janjaweed, ble den etniske dimensjonen stadig forsterket og mer framtrædende. Janjaweed-militsen angrep ikke-arabiske landsbyer, drepte og begikk seksuelle overgrep mot sivilbefolkningen, samt brant ned hele landsbyer. En FN-observatørstyrke rapporterte om at 34 "Fur"-landsbyer hadde blitt fullstendig utslettet. I mellom de utbrente landsbyene stod arabiske landsbyer urørte, noen bare 500 meter unna.

Den utstrakte bruken av ensidig vold drev et stort antall sivile på flukt, og mange flyktet vestover mot nabolandet Tsjad. Konflikten spredde seg, og ble også utkjempet i det østlige Tsjad. Både tsjadiske og sudanske myndigheter har blitt beskyldt for å drive proxy-krigføring ved å finansiere motstridende grupper, noe som har drevet store deler av befolkningen på flukt.

UN Mission in the Central African Republic and Chad

Konfliktene vest i Sudan og i det østlige Tsjad drev store menneskemengder på flukt, både internt og på tvers av grenser. Mange av de fordrevne søkte sikkerhet i det urolige østlige Tsjad og i nord-østlige deler av Den Sentralafrikanske Republikk. Midlertidige flyktningeleirer som ble opprettet for å gi flyktninger og internt fordrevne sikkerhet og humanitær bistand, ble brukt av væpnede grupper som tilfluktssted og utgjorde en viktig rekrutteringsarena. På oppfordring fra tsjadiske myndigheter, ble *UN Mission in the Central African Republic and Chad* (MINURCAT) gitt sitt mandat i september 2007 for å beskytte sivile, inkludert flyktninger og fordrevne fra Darfur, samt sikre distribusjonen av nødhjelp i det østlige Tsjad og nord-øst i den Sentral Afrikanske Republikk (SAR)⁶¹. Styrkeoppbyggingen nådde sin fulle styrke først den 15. mars 2008.

Behovet for operasjonen ble utløst som en følge av konfliktene i Tsjad og Sudans felles grenseområder. Begge land har blitt anklaget for å drive proxy-krigføring på motsatt lands territorium ved å støtte konkurrerende opprørsgrupper.⁶² I tillegg drev konflikten i Darfur sivile på flukt som følge av angrep fra blant annet Janjaweed-militsen. Disse bedrev etnisk rensing av Fur-, Zaghawa-, Massalit minoriteten, og andre etniske grupper gjennom drap av sivile, seksuelle overgrep, og nedbrenning av ikke-arabiske landsbyer.

⁶¹ Karlsrud (2015).

⁶² Karlsrud og Solhjell (2010).

Konsekvensen av konfliktene førte til store flyktningestrømmer, fra Darfur til Tsjad, samt internt fordrevne innad i Tsjad. I midten av 2006 ble FN forespurt av tsjadiske myndigheter om å bistå med beskyttelse av flyktningeleirene. Tidlig i 2008 ble en sivil FN komponent deployert til det østlige Tsjad under beskyttelse av EUFOR, et militært EU bidrag. Det militære EU-bidraget bestod etter oppbyggingen av 3144 EUFOR-personell, støttet av 850 paramilitære politistyrker fra Tsjads *Detachment Integre de Securite* (DIS).

Samarbeidet mellom MINURCAT og EUFOR var utfordrende og i mars 2009, kun ett år etter EUFORs deployering, ble ansvaret for også den militære delen overført til FNs MINURCAT. Deler av EUFOR ble integrert i del to av MINURCAT, ofte referert til som MINURCAT II. Deployeringen gikk sakte, og i løpet av 2009 nådde MINURCAT II aldri mer enn 60 prosent av planlagt styrke. Dette førte til at de dårlig trente DIS-styrkene tok på seg oppdrag de ikke var trent for, noe som kan ha bidratt til at styrken led en rekke tap. Misnøyen fra tsjadiske myndigheter økte, og i 2010 krevde tsjadiske myndigheter at MINURCAT operasjonen ble avsluttet 31. desember 2010. Tsjadiske myndigheter mente de selv kunne utføre oppdraget bedre alene. De stilte særlig spørsmål til hvorfor fredsbevarende styrker var nødvendig når de sjeldent engasjerte seg i direkte kamphandlinger, noe som var nødvendig for å opprettholde sikkerheten.

Det norske bidraget til MINURCAT ble deployert våren 2009 og bestod av ett avansert - feltsykehus samt et brønnborelag som skulle sikre vanntilgang til blant annet sykehuset⁶³. Det norske feltsykehuset erstattet et italiensk feltsykehus som støttet EUFOR-styrkene. Sykehuset var lokalisert i Abéché i Tsjad og var bemannet med 90 personer i sykehuset samt 60 personer i ulike støttefunksjoner. Sykehuset utførte medisinsk hjelp til FN-styrker og samarbeidet med det lokale sykehuset i Abéché om å gi helsehjelp til sivile.

I tillegg til sykehuset og dets personell bestod det norske bidraget av ett brønnborelag med bred kompetanse innenfor fagfelt som hydrogeologi og geofysikk. Brønnborelaget utførte oppdrag i store deler av det østlige Tsjad og i deler av Den Sentralafrikanske republikk. Til sammen tjenestegjorde 382 kvinner og menn i det norske bidraget til MINURCAT.

I løpet av året fram til det norske bidraget til MINURCAT endte i mai 2010, bestod oppdraget også av personell med kompetanse innenfor forsyninger og materiell, samt mekanikere, kjøkkenpersonell, militærpoliti, en ambulansetropp og ulike typer stabsfunksjoner.

FN ønsket i utgangspunktet at det norske feltsykehuset skulle videreføres etter mai 2010. Ifølge norske myndigheter kom denne forespørselen for sent og dessuten hadde Norge kun forpliktet seg for ett år. Det var tiltenkt at Russland skulle overta feltsykehuset, men dette materialiserte seg aldri. En mulig årsak til at Norge avsluttet feltsykehuset etter kun ett år, var at Norges militærmedisinske kapasitet var for liten til både å kunne støtte MINURCAT i tillegg til operasjonen i Afghanistan.⁶⁴ Ekholt (2011) viser at det var gjort tydelig for FN at Norge ville drifte sykehuset i kun ett år, uten mulighet for å forlenge. Intervjuer innsamlet til samme

⁶³ Ekholt (2010).

⁶⁴ <http://www.providingforpeacekeeping.org/2014/04/08/contributor-profile-norway/>

publikasjon viser at menneskelige ressurser var den viktigste årsaken til hvorfor Norge begrenset bidraget til kun ett år.

Uttrekningen genererte kritikk som stilte spørsmål ved Norges forpliktelse til fredsbevarende FN operasjoner.⁶⁵ Kritikken kan være berettiget dersom intensjonen faktisk var å støtte FN-styrken til de hadde stabilisert regionen. Hvis intensjonen derimot kun var for å vise støtte for en kortvarig periode, for så å overlevere ansvaret av sykehuset til en annen aktør, kan ikke kritikken sies å være berettiget da overtageren ikke klarte å videreføre bidraget.⁶⁶

3.4.2 UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali

Bakgrunn

Nord-Mali har vært preget av væpnede opprør siden 2006. Flere av disse opprørene har involvert ulike Tuareg-grupper samt al-Qaida i det islamske Maghreb (AQIM). I 2012 intensiverte opprørsaktiviteten seg i området, og som en følge av myndighetenes håndtering gjorde militæret statskupp 21. mars 2012. Opprørsgruppene utnyttet det sikkerhetspolitiske vakuemet som fulgte og fikk kontroll over store deler av det nordlige Mali, inkludert en rekke byer. I tillegg til opprørsgrupper som AQIM og ulike Tuareg-grupper, befant det seg en rekke godt bevæpnede soldater som nettopp hadde returnert fra Libya etter Gaddafi-regimets fall. I slutten av 2012 ble en FN-støttet operasjon i regi av AU (*African Union*) og Frankrike igangsatt for å forsøke å gjenopprette kontroll over området.

UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali

UN Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA) ble opprettet av FNs sikkerhetsråd 25. april 2013 ved resolusjon 2100. Mandatet var å støtte maliske myndigheter med å stabilisere området og å slå ned opprøret i nord. I tillegg skulle operasjonen beskytte sivile, legge til rette for humanitær hjelp, samt bidra til frie demokratiske valg.

Norge har bidratt til MINUSMA siden september 2013 med stabsoffiserer og senere 15 analytikere til hovedkvarteret i Malis hovedstad. Fra og med januar 2016 bidro Norge med ett Hercules C130J transportfly. Oppdraget var å frakte personell og materiell internt i Mali, først og fremst til de urolige områdene nord i landet. Styrken utgjorde omtrent 60 personer. I juni 2016 signerte Norge, Portugal, Danmark, Sverige og Belgia en toårig avtale om å rotere bidraget med transportfly til MINUSMA. Norge ledet basen i Bamako, kalt "Bifrost". Når Norges transportflybidrag endte i november 2016 overtok Portugal. Deretter vil Danmark, Sverige og til slutt Belgia stille transportflykapasitet til rådighet. At oppdraget forlenges gjennom slike multilaterale avtaler sikrer FN viktig kapasitet, noe som FN har tatt som inntekt for landenes støtte til fredsbevarende operasjoner.⁶⁷

⁶⁵ <https://www.theguardian.com/commentisfree/2010/may/13/un-peacekeeping-chad-norway-us>

⁶⁶ Ekholt (2011).

⁶⁷ UN Under-Secretary-General Ladsous. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/new-norwegian-led-rotation-in-mali-for-transport-aircraft/id2505238/>

3.5 Midtøsten og Middelhavet

Den arabiske våren startet i Tunisia i desember 2010, og spredte seg raskt til andre land i Midtøsten. I Libya ble demonstrasjoner i Benghazi først slått ned av væpnede sikkerhetsstyrker, men opprøret spredte seg snart til hele landet. Voldsbruken eskalerte ettersom landets diktator gjennom 42 år, Muammar al-Gaddafi, desperat klamret seg til makten, og flere hundre tusen flyktet til nabolandene Egypt og Tunisia.

Situasjonen utviklet seg til en borgerkrig mellom Gaddafis regime og opprørsgrupper, og i mars 2011 vedtok FN en resolusjon som åpnet for bruk av militærmakt mot regimet for å beskytte sivilbefolkningen i Libya. Den 23. mars startet vestlige styrker luftoperasjonen *Unified Protector* som til slutt styrket Gaddafis regime. Muammar al-Gaddafi rømte til Sirte, men ble fanget og drept i oktober 2011 av opprørsgruppen *National Transitional Council*. Den initielle USA-ledede operasjonen ble kalt *Odyssey Dawn*.

I mars 2011 begynte folket i Syria å demonstrere mot president Bashar al-Assads regime. Assad gikk hardt ut mot demonstrantene, og også her utviklet situasjonen seg til væpnet opprør og borgerkrig. Kampene pågår fremdeles, og i september 2016 anslo både FN og *Syrian Center for Policy Research* at om lag 400 000 mennesker har blitt drept i konflikten.⁶⁸ I august 2013 ble det rapportert om bruk av kjemiske våpen mot sivile i hovedstaden Damaskus, noe som senere ble dokumentert av en FN-ledet etterforskning. Etter forhandlinger med Syria, USA og Russland ble det enighet om å frakte ut og destruere kjemiske våpen fra Syria. Operasjonen gjennomføres som et samarbeid mellom FN og organisasjonen *Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons* (OPCW), og har fått navnet RECSYR.

Situasjonen i Midtøsten har ført til at et stort antall flyktninger og emigranter fra Afrika, Asia og Midtøsten har forsøkt å ta seg inn i Europa over Middelhavet. Mange flykter fra kampene i Syria, men det kommer også et stort antall flyktninger fra Nigeria, Eritrea, Sudan og Afghanistan.⁶⁹ Flyktningene blir ofte sendt ut i overfylte gummibåter eller skip uten redningsvester, og dette har ført til flere tusen har druknet i Middelhavet. Fra 2013 har situasjonen blitt betegnet som en krise, både på grunn av antallet personer som kommer og fordi tallet på omkomne er høyt.⁷⁰ Bare i 2015 krysset nesten 1 million mennesker Middelhavet fra Nord-Afrika og Midtøsten, i følge tall fra Den internasjonale organisasjonen for migrasjon (IOM).⁷¹ Situasjonen førte til opprettelsen av EU-operasjonen TRITON i 2014, som driver søk og redning i Middelhavet, i tillegg til grensekontroll og overvåking.

3.5.1 Odyssey Dawn/Unified Protector

Operasjonen *Odyssey Dawn* ble iverksatt 19. mars 2011, med mandat fra FNs sikkerhetsråd. Operasjonen hadde som formål å stoppe de libyske makthavernes overgrep mot egen befolkning

⁶⁸ FN har sluttet å telle antall døde i Syria fordi det er vanskelig å få bekreftet tallene, men har gått ut med uoffisielle anslag. Barnard, 2016; Hudson, 2016.

⁶⁹ International Organization for Migration, 2016.

⁷⁰ Jumbert, 2016.

⁷¹ International Organization for Migration, 2015.

med alle midler, unntatt bruk av invasjonstyrker. *Odyssey Dawn* var amerikansk-ledet og bestod av en koalisjon av ti stater. Mandatet inkluderte beskyttelse av sivilbefolkningen, etablering av en flyforbudssone over Libya og våpenembargo. Oppgaven ble gjennomført ved angrep fra luften og med marinefartøy i Middelhavet. NATO overtok kontrollen av operasjonen 31. mars 2011. Den NATO-ledede operasjonen ble kalt *Unified Protector*.

Oppdraget om norsk deltakelse i operasjonen ble gitt allerede fredag 18. mars 2011. Styrken ble klargjort i løpet av helgen, og mandag 21. mars dro seks F-16 jagerfly og 130 personer fra Bodø hovedflystasjon til Souda Bay-basen på Kreta. Dette var en betydelig logistikkoperasjon, som ble understøttet av alle deler av Forsvaret. Norske transportfly av typen C-130J var avgjørende for å få personell, utstyr og våpen på plass på Kreta raskt og støttet operasjonen kontinuerlig til den ble terminert 1. august 2011. Flyene utførte forhåndsplanlagte bombeoppdrag eller oppdrag i forbindelse med gjennomøk, patruljering og tilstedeværelse. Den 24. juni ble to av flyene trukket hjem, mens de fire øvrige deltok i operasjonen fram til 1. august.

Forsvaret har mottatt mange lovord for måten operasjonen ble gjennomført på. Det gjelder både selve kampflyavdelingen på Kreta, men også stabsoffiserer og liaisoner ved de to NATO-hovedkvarterene som ledet flyoperasjonene (Italia og Tyrkia). Da Libya-operasjonen ble iverksatt hadde det norske kampflyvåpen nylig gjennomgått en kompetanse- og kapasitetsheving, og både teknisk stand og ferdighetsnivå hos pilotene var svært god.⁷² Av nesten 6500 NATO-tokt over Libya utførte de norske flyene 615. Totalt ble det droppet 588 bomber fra norske F-16 over militære mål i Libya. I følge Husby ble det norske bidraget tildelt “noen av de politisk mest sensitive oppdragene i Libya”.⁷³ Tabell 3.2 viser hvilke typer mål norske bomber tok ut. Flesteparten av målene som ble tatt ut var ammunisjonsdepoter og kommando- og kontrollinstallasjoner, og rundt 20 % av alle mål var under bevegelse når de ble tatt ut.⁷⁴

⁷² Sandnes, 2012, s. 113.

⁷³ Husby, 2016, s. 95.

⁷⁴ Muller, 2015, s. 285.

Tabell 3.2 Liste over mål norske F-16 bombet i Libya.⁷⁵

Måltype	Antall bomber	Andel (%)
Stridsvogner	45	8
Fly-shelter	11	2
Artilleri	29	5
Ammunisjonsdepot	248	42
Ballistiske missiler	1	0
Kommando- og kontrollinstallasjoner	113	19
Landbaserte kommunikasjonslinjer	12	2
Pansrede kjøretøy	19	3
Bakkebasert luftvern	12	2
Andre kjøretøy	28	5
Infrastruktur (lager o.l.)	70	12
Totalt	588	100

Også personellet selv har rapportert at de har hatt utbytte av operasjonen – både gjennom at de har fått erfaring med nye måter å operere på og nye typer overvåkingssensorer.⁷⁶ Personellet har i ettertid vektlagt de etiske refleksjonene de gjorde seg under oppdraget, ved at operasjonen de deltok i resulterte i at liv gikk tapt.⁷⁷ Etter 1. august deltok Norge videre i operasjonen med stabsoffiserer og personell til luftovervåkning ved hovedkvarteret i Italia, fram til 31. oktober.

3.5.2 Removal of Chemical Agents from Syria

Removal of Chemical Agents from Syria (RECSYR)-operasjonen ble gjennomført som et samarbeid mellom FN og *Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons* (OPCW). Oppdraget ble gitt av FNs sikkerhetsråd på bakgrunn av FNs sikkerhetsråds resolusjon 2118, om destruksjon av syriske kjemiske våpen. Personell i Syria losset de kjemiske våpnene på sivile lastefartøy som fraktet de ut fra havnen i Latakia. Militære fartøy fungerte som beskyttelse og eskorte. Den første lasten med våpen forlot Syria tidlig i januar 2014, og operasjonen ble erklært fullført i slutten av juni samme år. Våpnene ble fraktet fra Syria og videre til trygg destruering.

I november 2013 besluttet Norge å tilby støtte til FN og OPCW med å transportere kjemiske våpen fra Syria. RECSYR var under dansk ledelse, mens nestkommanderende for operasjonen var norsk. I tillegg stilte Norge med stabsoffiserer til operasjonsstaben. Selve transporten av de kjemiske stridsmidlene ble fraktet på det danske fartøyet Ark Futura og det norskeide lastefartøyet Taiko, som var under militær kommando under operasjonen. Forsvaret hadde spesialister på kjemiske våpen fra både Hæren, Luft- og Sjøforsvaret om bord i Taiko. FFI stilte også spesialister til rådighet.

⁷⁵ Muller, 2015, s. 285.

⁷⁶ Forsvarets intranett.

⁷⁷ Forsvarets intranett.

Den 2. desember seilte fregatten KNM Helge Ingstad ut fra Bergen. Fregatten fikk rollen som eskortefartøy under operasjonen og sørget for at transporten av de kjemiske våpnene skjedde på en sikker måte. Besetningen om bord på Helge Ingstad bestod av 180 personer. Dette inkluderte spesialister innen sanitet og håndtering av kjemikalier og personell fra Marinens jegervåpen. Fartøyet eskorterte i alt 19 transporter av kjemiske stoffer ut fra Syria.

I slutten av april 2014 ble KNM Helge Ingstad avløst av kystvaktfartøyet KV Andenes. Den 23. juni ble det meldt at den siste lasten med kjemiske våpen ble lastet ombord i lastefartøyet Ark Futura, og KV Andenes var et av fartøyene som bidro til å eskortere skipet trygt fram til sitt bestemmelsessted. I ettertid har personellet om bord på kystvaktskipet KV Andenes rapportert om svært nyttige og gode erfaringer fra oppdraget, som har hevet kompetansen for kystvaktorganisasjonen.

3.5.3 Triton

Operasjon Triton er en pågående EU-operasjon som har som oppgave å håndtere flyktningkrisen i og rundt Middelhavet. Triton ble igangsatt 1. november 2014 og har base på Sicilia med ansvar for de sentrale delene av Middelhavet og flyktningruter til Italia. Operasjonen koordineres av Frontex, EUs grenseovervåkningsorgan, og opererer under kommando av det italienske innenriksdepartementet.⁷⁸ Operasjonen gjennomfører grensekontroll, søk og overvåkning av området ved hjelp av fly, helikoptre, fartøy og lag av etterretningspersonell. Etterretningspersonellet har i oppgave å etterforske nettverkene av menneskesmuglere som organiserer trafikken over Middelhavet. På havet er en del av oppgavene å bistå og redde flyktninger ved å laste de over fra overfylte og skrøpelige båter og frakte de inn til land.

I april 2015 vedtok regjeringen at Norge skulle delta i operasjonen, og Norges bidrag ble satt opp som et samarbeidsprosjekt mellom politiet og Forsvaret. Bidraget består av i underkant av 90 personer fra politiet, Forsvaret og sivile. Forsvarets personell består av et mindre antall offiserer fra Kystvakten og Forsvarets Sanitet. Personellet tjenestegjør ombord på det norske fartøyet Siem Pilot (leid av rederiet Siem Meling DA), som var på plass i operasjonsområdet 12. juni 2015. Bidraget har blitt forlenget flere ganger. Ifølge Kripos har mannskapet per oktober 2016 reddet 12 864 personer og tatt hånd om 57 døde.⁷⁹

3.5.4 Kampen mot ISIL

Den ekstremistiske terrorgruppen Den islamske staten i Irak og Levanten (ISIL)⁸⁰ betraktes som en trussel mot global sikkerhet, spesielt etter at de tok kontroll over store områder i Syria og Irak. Gruppen er ekstremt brutal og voldelig,⁸¹ og irakiske myndigheter har derfor bedt om bistand til å stoppe gruppen. USA etablerte en koalisjon for å nedkjempe ISIL i 2014, kalt Operasjon *Inherent Resolve*, hvor også Norge deltar. Operasjonen skal blant annet bekjempe

⁷⁸ Jumbert, 2015.

⁷⁹ Kripos, 2016.

⁸⁰ Også kalt *the Islamic State of Iraq and al-Sham (ISIS)*, *the Islamic State (IS)* og *Daesh (al-Dawla al-Islamiya fi Iraq wa al-Sham)*.

⁸¹ Larsen, 2017.

ISIL militært, stanse rekrutteringen av fremmedkrigere og stabilisere områdene som tas tilbake.⁸²

I august 2014 ble et mindre antall stabsoffiserer sendt til hovedkvarter i Erbil, Bagdad og Kuwait for å støtte planleggingen og ledelsen av kampen mot ISIL. I mai 2015 ble et norsk styrkebidrag fra Telemark bataljon deployert for å veilede og trene kurdisk personell, kurdiske avdelinger og irakiske sikkerhetsstyrker. Disse skal ikke følge irakiske styrker ut i kamp. Bidraget ble forlenget i 2016 og skal etter planen avsluttes i mars 2017. Våren 2015 ble personell fra Forsvarets spesialstyrker deployert til Bagdad for å drive kapasitetsbygging. Denne kontingenten ble avsluttet våren 2016.

Mai 2016 ble en større styrke spesialsoldater deployert i samme operasjon, men denne gangen til Jordan. Rundt 60 soldater skal trene og gi råd til lokale syriske grupper som kjemper mot ISIL. I utgangspunktet skal bidraget vare i ett år.⁸³

⁸² Forsvarets nettsider, 2016.

⁸³ Forsvarsdepartementet, 2016.

4 Oppsummering

Norge har vært en aktiv bidragsyter til internasjonale operasjoner helt siden 1947, men etter den kalde krigens slutt endret engasjementet karakter. Antall operasjoner vi deltok i økte, og bidragene vi sendte var mer offensive. I tillegg økte mangfoldet – både i norske bidrag og operasjonstyper generelt. Denne rapporten dokumenterer og oppsummerer trender i norsk deltakelse i internasjonale operasjoner siden 1990.

Før 1990 assosierte de fleste i Norge internasjonale operasjoner med fredsbevarende FN-styrker med blå berets eller hjelmer. Tjenesten i UNIFIL har blitt betegnet som “*a holiday in the sun*”.⁸⁴ Etter 1990 dreide norsk sikkerhets- og forsvarspolitikken til i økende grad å vektlegge norsk allianseavhengighet av NATO, og med det en økende vilje til å bidra også med skarpere kapasiteter internasjonalt. Det kom en erkjennelse av at symbolske bidrag ikke lenger var nok. Derfor er bildet i dag ganske så annerledes, med norske jagerfly som slapp nesten 600 bomber over Libya i spissen. Kanskje særlig for Luftforsvaret har utviklingen vært betydelig, som Husby beskriver:

«Fra å være en militærteknologisk og politisk B-lagspiller i Kosovo, via en restriktiv og respektert (om enn tidvis motvillig), gradvis mer integrert aktør i Afghanistan; til å være en sentral og framoverlent bidragsyter uten caveats i Libya har Norge flyttet seg i fremste linje blant NATO-landene. På tolv år har norsk luftmakt utviklet sin treffsikkerhet fra å fly «hull i luften» over Balkan til å stå for bombingen av Gaddafis egen bunker i Tripoli.»⁸⁵

Denne studien illustrerer Norges økende innsats i internasjonale operasjoner etter 1990. Til tross for at Forsvaret ble mindre i antall årsverk, har Norge økt antall bidrag i internasjonale operasjoner. Høydepunktet var i 2005 hvor Norge bidro i 20 ulike operasjoner. Noe av forklaringen til dette ligger i størrelsen på bidragene. De største bidragene ble startet før 2003 hvor gjennomsnittlig størrelse på bidragene var på 503 personell, mens snittet etter det var på 103. Dette skiftet kan være en konsekvens av blant annet Afghanistan-bidraget. Dette var et stort bidrag som har krevd store ressurser over lang tid.

I tillegg til Afghanistan-bidraget, har Norge bidratt stort i Europa og spesielt på Balkan. Av de fem største bidragene etter 1990, var fire av disse i operasjoner på Balkan. Det er i Europa at Norge har bidratt i flest operasjoner og med flest personell. Norge har også deltatt i mange operasjoner i Afrika, men her har bidragene vært av mindre størrelse og ofte involverte såkalte nisjekapabiliteter.

Det er en klar dreining i norske bidrag til internasjonale operasjoner fra FN til NATO rundt år 2000. Selv om Norge har deltatt i flest operasjoner i regi av FN siden 1990, har majoriteten av norske soldater tjenestegjort i NATO-operasjoner, spesielt på Balkan og i Afghanistan. Siden slutten av 1990-tallet har Norge ikke bidratt med et større antall personell til FN-ledede

⁸⁴ Haaland, 2010, s. 544.

⁸⁵ Husby, 2016, s. 135.

operasjoner. Bidragene her har hovedsakelig vært “symbolske bidrag” hvor Norge stiller med få personell, men i sentrale stillinger.

Norge har støttet NATO-operasjoner helt fra starten av. Norge deltok i NATOs første operasjon *Operation Anchor Guard* og har bidratt med sitt største bidrag så langt etter 1990 i NATOs lengste og mest utfordrende operasjon, ISAF.

Studien viser også hvordan norske bidrag i internasjonale operasjoner har beveget seg fra mer generiske stabsoffiserer og observatører, til spissere bidrag som kampfly og spesialstyrker. Norge bidrar hovedsakelig med mindre offensive kapasiteter til FN-operasjoner. Til NATO sender vi også ofte stabsoffiserer, men også mer offensive og operative kapasiteter.

Norge har økt antall typer kapasiteter i sine bidrag i internasjonale operasjoner siden 1990. Med andre ord har kompleksiteten i de norske bidragene økt. På 1990-tallet ble det deployert flest observatører i bidragene. Militære rådgivere ble først deployert på 2000-tallet, og da hovedsakelig til Afghanistan (UNAMA og ISAF). Det har i de senere årene vært en økning i slike bidrag fra norsk side. Norge deployerte også flere ulike våpenplattformer utover 2000-tallet enn på 1990-tallet.

4.1 Videre arbeid

For å kunne forstå utfordringene ved bruk av militær makt i internasjonale operasjoner, er det behov for omfattende analyser av mer detaljerte data. Med mer detaljerte data, spesielt innenfor deployert personell, vil vi kunne se flere trender, for eksempel innen de ulike grenene, hvilken type kompetanse det er størst behov for, hvor store utenlandsbidragene er over tid og lignende. I tillegg vil vi kunne gjøre evalueringer av bidrag: Hvilke bidrag fungerer i ulike typer operasjoner? Vi vil, med mer detaljerte data, også kunne levere analyser for å støtte Forsvaret i planlegging av fremtidige bidrag til internasjonale operasjoner.

Det videre arbeidet vil være å samle inn mer detaljerte data og å gjennomføre mer detaljerte analyser. Det vil også være av interesse å utarbeide framtidige scenarioer for internasjonale operasjoner innenfor prosjektprogrammet. Vi vil da se på om det er grunn til å tro at disse trendene vil fortsette de neste årene, eller om det vil være andre utviklingstrekk som vil få økt betydning.

Vedlegg A

Norsk deltakelse i internasjonale operasjoner siden 1990.

Operasjon	Mandat, oppdragsgiver	Operasjonsområde	Årstall for norsk deltagelse	Antall norsk personell
Desert Shield, Desert Storm	FN-autorisert koalisjon	Saudi-Arabia, Kuwait, Irak, Persiabukten	1990–1991	350
UNIKOM	FN	Irak og Kuwait	1991–1994	196
UNAVEM II	FN	Angola	1991–1995	42
Operasjon Maritime Monitor	NATO	Jugoslavia, Adriaterhavet	1992	<10
Operasjon Agile Genie	NATO	Libya	1992	<10
Operasjon Sky Monitor	NATO	Bosnia-Hercegovina	1992–1993	<10
ONUSAL	FN	El Salvador	1992–1993	1
ONUMOZ	FN	Mosambik	1992–1994	ukjent
UNPROFOR	FN	Bosnia-Hercegovina og Kroatia	1992–1996	4 401
UNOSOM I	FN	Somalia	1992–1993	83
Mission to Georgia	OSSE	Georgia	1992–2009	<10
UNOSOM II	FN	Somalia	1993–1994	267
Operasjon Sharp Guard	NATO	Jugoslavia, Adriaterhavet	1993, 1994, 1995	<10
Operasjon Deny Flight	NATO	Bosnia-Hercegovina	1993–1995	<10
UNCRO	FN	Kroatia	1995	<10
UNPF	FN	Kroatia	1995–1996	162
UNAVEM III	FN	Angola	1995–1997	15
UNPREDEP	FN	Makedonia	1995–1999	808
IFOR	NATO	Bosnia-Hercegovina og Kroatia	1995–1996	1 777
UNTAES	FN	Kroatia	1996–1998	17
UNMOP	FN	Kroatia og Jugoslavia	1996–2002	5
UNMIBH	FN	Bosnia-Hercegovina	1996–1997	4
SFOR	NATO	Bosnia-Hercegovina og Kroatia	1996–2006	2 912
MINUGUA	FN	Guatemala	1997	3
MONUA	FN	Angola	1997–1999	8

Operasjon	Mandat, oppdragsgiver	Operasjonsområde	Årstall for norsk deltagelse	Antall norsk personell
	OSSE	Bosnia-Hercegovina	1997–2000	<10
UNOMSIL	FN	Sierra Leone	1998	<10
Kosovo Verification Mission	OSSE	Kosovo	1998–1999	5
Operasjon Eagle Eye	NATO	Jugoslavia	1998–1999	<10
Operation Allied Force	NATO	Jugoslavia	1999	191
Operasjon Joint Guardian	NATO	Jugoslavia	1999	<10
KFOR	NATO	Kosovo	1999–	6 151
UNMIK	FN	Kosovo	1999	9
AFOR	NATO	Albania	1999	10
UNAMSIL	FN	Sierra Leone	1999–2000	5
INTERFET	FN-autorisert koalisjon	Øst-Timor	1999–2000	6
UNTAET	FN	Øst-Timor	1999–2006	14
UNMEE	FN	Etiopia, Eritrea	2000–2008	35
Task Force Harvest	NATO	Makedonia	2001	5
Operasjon Amber Fox	NATO	Makedonia	2001–2002	6
Operasjon Eagle Assist	NATO	USA	2001–2002	15
OEF	FN-autorisert koalisjon	Afghanistan	2001–	310
ISAF	NATO	Afghanistan	2002–2014	8 326
UNMISSET	FN	Øst-Timor	2002	<10
Operation Allied Harmony	NATO	Makedonia	2002–2003	3
JMM/JMC	Multinasjonal gruppe	Nubafjellene i Sudan	2002–2005	<10
HAMM	Multinasjonal gruppe	Indonesia	2003	<10
MONUC	FN	Kongo	2002–2003	10
EUFOR Concordia	EU	Makedonia	2003	12
Operasjon Display Deterrence	NATO	Tyrkia	2003	4
Operasjon Active Endeavour	NATO	Middelhavet	2003	110

Operasjon	Mandat, oppdragsgiver	Operasjonsområde	Årstall for norsk deltagelse	Antall norsk personell
Multi-National Force–Iraq (MNF–I)	USA-ledet koalisjon	Irak	2003–2005	402
NATO Training Mission–Iraq (NTM–I)	NATO	Irak	2004–2005, 2010	20
Operasjon Distinguished Games	NATO	Hellas	2004	ukjent
Operasjon Althea	EU	Bosnia-Hercegovina	2004–2008	67
NATO Headquarters Sarajevo	NATO	Bosnia-Hercegovina	2004–2015	31
Operasjon Baltic Accession(Baltic Air Policing)	NATO	Litauen	2005, 2007–2008, 2015	273
UNAMIS	FN	Sudan	2004–2005	<10
UNMIS	FN	Sudan	2005–2011	164
Humanitarian Assistance to Pakistan	NATO	Pakistan	2005	<10
AMM	EU	Indonesia	2005	<10
Mission to Tajikistan	OSSE	Tajikistan	2005–2008	ukjent
NATO Support to Latvia during the Riga Summit	NATO	Latvia	2006	<10
UNMIN	FN	Nepal	2007–2008	<10
NATO Support to the African Union Mission in Sudan	NATO	Sudan, Etiopia	2007	<10
AMIS II	AU	Sudan	2008	<10
UNIFIL II	FN	Libanon	2006–	140
UNAMA	FN	Afghanistan	2002–2014	14
UNAMID	FN	Sudan	2008	10
NATO Support to the African Union Mission in Somalia	NATO	Somalia, Etiopia	2008–2009	<10
Operasjon Atalanta	EU	Havområdet ved Afrikas horn	2009–2010	202
MINURCAT	FN	Den sentralafrikanske republikk og Tsjad	2009–2010	382
MONUSCO	FN	DR Kongo	2010–2013	<10
UNISFA	FN	Sudan	2011	<10
UNMISS	FN	Sør-Sudan	2011–2015	89

Operasjon	Mandat, oppdragsgiver	Operasjonsområde	Årstall for norsk deltagelse	Antall norsk personell
Operasjon Odyssey Dawn, Operasjon Unified Protector	NATO	Libya	2011	386
Operasjon Ocean Shield	NATO	Indiahavet	2011, 2013	414
Operasjon Afghan Assist	NATO	Afghanistan	2011–2013	<10
UNSMIS	FN	Syria	2012	5
MINUSMA	FN	Mali	2013–2015	47
RECSYR	OPCW og FN	Syria, Middelhavet	2013–2014	523
UNFICYP	FN	Kypros	2014–2015	<10
CJTF–OIR	USA-ledet koalisjon	Irak og Syria	2014–	120
Resolute support	NATO	Afghanistan	2015–	75
Operasjon Triton	EU	Italia, Middelhavet	2015–	<10

Referanser

Barnard, Anne. 2016. "Death Toll From War in Syria Now 470,000, Group Finds." *NY Times*, internettutgaven, 11. februar 2016.

http://www.nytimes.com/2016/02/12/world/middleeast/death-toll-from-war-in-syria-now-470000-group-finds.html?_r=4

Barth Eide, Espen. 4. juni 2013. "Redegjørelse av utenriksministeren om utviklingen i Afghanistan og Norges engasjement i landet". <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2012-2013/130604/1#a1>

Beadle, Alexander William. 2011. *Finding the 'utility of force to protect' – towards a theory on protection of civilians*. FFI-rapport 2011/01889. Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt.

Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth og Rolf Tamnes. 2004. *Allianseforsvar i endring 1970–2000, bind 5 av Norsk Forsvarshistorie*. Bergen: Eide Forlag.

Børresen, Jacob. 2012. "NATO – og Norge på Balkan" s. 258–270 i Leerand, Dag (red.). 2012. *Intops: norske soldater – internasjonale operasjoner*. Oslo: Forsvarsmuseet.

Engebretsen-Skaaret, Sigrid S. 2014. "Spesialstyrker i internasjonale operasjoner" s. 188–199 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnfeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

EU Naval Force Somalia. 2016. "Key Facts and Figures." <http://eunavfor.eu/key-facts-and-figures/>. Besøkt 5.10.2016.

Forsvarets Forum. 2000. "Ferskingene." Utgave 17/2000. http://www.fofo.no/%C2%ABFerskingene%C2%BB.b7C_wtLM11.ips. Besøkt 5.10.2016.

Forsvarsdepartementet. 2016. "Styrker kampen mot ISIL." Publisert 2.5.2016. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/styrker-kampen-mot-isil/id2499086/>. Besøkt 7.10.2016.

Forsvarets intranett, FISBasis. Ugraderte artikler. Besøkt 5.10.2016.

Forsvarets nettsider. 2015. "Med livet som innsats." Publisert 30. oktober 2015. <https://forsvaret.no/veteranmagasinet/med-livet-som-innsats>. Besøkt 5.10.2016.

Forsvarets nettsider. 2016. <https://forsvaret.no/fakta/aktivitet/internasjonale-operasjoner/irak>. Publisert 15. juli 2016. Besøkt 7.10.2016.

Forsvarets årsrapport 2013. https://forsvaret.no/fakta/_ForsvaretDocuments/Forsvarets_aarsrapport_2013.pdf. Besøkt 5.10.2016.

Forsvarets årsrapport 2011. [https://forsvaret.no/fakta /ForsvaretDocuments/Forsvarets-aarsrapport-2011.pdf](https://forsvaret.no/fakta/ForsvaretDocuments/Forsvarets-aarsrapport-2011.pdf). Besøkt 5.10.2016.

Heier, Tormod. 2014. "Hva er internasjonale operasjoner?" s. 21–34 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Heier, Tormod og Hans Christian Helseth. 2014. "Sjøforsvaret i internasjonale operasjoner" s. 169–178 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Henriksen, Dag. 2014. "Luftforsvaret – Kun en taktisk leverandør av luftmakt?" s. 179–187 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hudson, John. 2016. "U.N. Envoy Revises Syria Death Toll to 400,000." *Foreign Policy*, internettutgaven, 22. april 2016. <http://foreignpolicy.com/2016/04/22/u-n-envoy-revises-syria-death-toll-to-400000/>. Besøkt 5.10.2016.

Husby, Gabriel. "Norske kampfly i krig – Bombing på klare betingelser?". *Militære studier*, Tidsskriftserie fra Forsvarets stabsskole. Nr. 3-4/2016.

Haaland, Torunn Laugen. 2010. "Still Homeland Defenders at Heart? Norwegian Military Culture in International Deployments." *International Peacekeeping*, 17:4, s. 539–553.

International Organization for Migration (IOM). 2016. "Mediterranean Migrant Arrivals Reach 300,450; Deaths at Sea: 3,501." Pressemelding, 23.9.2016. <http://www.iom.int/news/mediterranean-migrant-arrivals-reach-300450-deaths-sea-3501>. Besøkt 5.10.2016.

International Organization for Migration (IOM). 2015. "EU Migrant, Refugee Arrivals by Land and Sea Approach One Million in 2015." Pressemelding, 18.12.2015. <http://www.iom.int/news/eu-migrant-refugee-arrivals-land-and-sea-approach-one-million-2015>. Besøkt 5.10.2016.

ISAF. 2009. «ISAF Commander's Counterinsurgency Guidance». www.Nato.int/isaf/docu/official_texts/counterinsurgency_guidance.pdf

I tjeneste for Norge. 2016. Norsk militær deltakelse i internasjonale operasjoner. <https://itjenestefornorge.no/operasjoner>

-
- Jumbert, Maria Gabrielsen. 2015. "Flyktningkrisen i Middelhavet." https://snl.no/Flyktningkrisen_i_Middelhavet. Store norske leksikon, nettutgaven. Besøkt 5.10.2016.
- Jumbert, Maria Gabrielsen. 2015. "Operasjon Triton." https://snl.no/Operasjon_Triton. Store norske leksikon, nettutgaven. Besøkt 5.10.2016.
- Kjeksrud, Stian. 2014. "FNs fredsbevarende operasjoner: før, nå og i fremtiden" s. 143–154 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Knutsen, Bjørn Olav. 2014. "NATO mellom samhold og lagdeling" s. 132–142 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kripos. 2016. "Norge bidrar med skip i Middelhavet i seks nye måneder". Pressemelding, 2.3.2016. https://www.politi.no/kripos/aktuelt/nyhet_15847.xhtml. Besøkt 5.10.2016.
- Larsen, Even Peder Hellan. 2017. *Understanding violence against civilians – A case study of ISIS in Syria and Iraq*. FFI-notat 2017/00154. Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt.
- Leerand, D. (red.). 2012. *Intops: norske soldater - internasjonale operasjoner*. Oslo: Forsvarsmuseet.
- Lien, Guro. 2014. "Militær rådgivning og assistanse" s. 201–210 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Marthinussen, Elin og Bård Eggereide. 2015. *Faryab Survey wave 9 – two years after the redeployment of Norwegian forces from Faryab*. FFI-rapport 2015/00413. Kjeller: Forsvarets Forskningsinstitutt.
- Matlary, Janne Haaland. 2014. "Internasjonale styrkebidrag og allianseavhengighet" s. 67–78 i Heier, Tormod, Anders Kjølberg & Carsten F. Rønnefeldt (red.). 2014. *Norge i internasjonale operasjoner: militærmakt mellom idealer og realpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mueller, Karl P. (red.). 2015. *Precision and Purpose. Airpower in the Libyan Civil War*. RAND Corporation. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR600/RR676/RAND_RR676.pdf. Besøkt 10.10.2016.
- NATO. 2015. "ISAF's mission in Afghanistan (2001–2014) (Archived)." www.Nato.int/cps/en/Natohq/topics_69366.htm.

NOU 2016:8 (2016). *En god alliert – Norge i Afghanistan 2001–2014*. Oslo: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.

Nyhamar, Tore. 2010 (red.). *Utfordringer og strategi i freds- og stabiliseringsoperasjoner*. Oslo: Abstrakt forlag.

Nymoen, Tone. 2009. “Ulike typer fredsoperasjoner.” Nasjonal digital læringsarena (NDLA). <http://ndla.no/nb/node/3364?fag=36>. Besøkt 5.10.2016.

Norheim-Martinsen, Per M. og Tore Nyhamar. 2015. *International Military Operations in the 21st Century. Global trends and the future of intervention*. London & New York, Routledge.

Providing for Peacekeeping. 2014. “Peacekeeping Contributor Profile: Norway.” <http://www.providingforpeacekeeping.org/2014/04/08/contributor-profile-norway/>. Besøkt 5.10.2016.

RUSI. 2011. “Accidental Heroes: Britain, France and the Libya Operation - RUSI Interim Libya Campaign Report.” Publisert 22. september 2011. <https://rusi.org/rusi-news/accidental-heroes-britain-france-and-libya-operation-rusi-interim-libya-campaign-report>. Besøkt 5.10.2016.

Røed, Lars Jørgen. 2016. *Forsvarets deltagelse i internasjonale operasjoner (1945–2015) – en kvantitativ studie av norske bidrag*. FFI-notat 16/00207. Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt.

Sandnes, Hans Ole. 2012. “Detachment Commander – det norske bidraget: en ubetinget suksess?” I Sæveraas, Torgeir E. og Vidar L. Owesen (red.) *Norsk luftmakt over Libya – suksess uten innflytelse?* Luftkrigsskolens skriftserie, vol. 27, s. 111–118. Trondheim: Akademika Forlag.

United Nations Mission in the Central African Republic and Chad (MINURCAT). 2016. *Mandate*. <http://minurcat.unmissions.org/Default.aspx?tabid=859>. Besøkt 5.10.2016.

United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). 2015. “Longest-held hostages in Somalia's history released.” Pressemelding, 27.2.2015. <https://www.unodc.org/unodc/en/press/releases/2015/February/longest-held-hostages-in-somalia-s-history-released.html>. Besøkt 5.10.2016.

About FFI

The Norwegian Defence Research Establishment (FFI) was founded 11th of April 1946. It is organised as an administrative agency subordinate to the Ministry of Defence.

FFI's MISSION

FFI is the prime institution responsible for defence related research in Norway. Its principal mission is to carry out research and development to meet the requirements of the Armed Forces. FFI has the role of chief adviser to the political and military leadership. In particular, the institute shall focus on aspects of the development in science and technology that can influence our security policy or defence planning.

FFI's VISION

FFI turns knowledge and ideas into an efficient defence.

FFI's CHARACTERISTICS

Creative, daring, broad-minded and responsible.

Om FFI

Forsvarets forskningsinstitutt ble etablert 11. april 1946. Instituttet er organisert som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter underlagt Forsvarsdepartementet.

FFIs FORMÅL

Forsvarets forskningsinstitutt er Forsvarets sentrale forskningsinstitusjon og har som formål å drive forskning og utvikling for Forsvarets behov. Videre er FFI rådgiver overfor Forsvarets strategiske ledelse. Spesielt skal instituttet følge opp trekk ved vitenskapelig og militærteknisk utvikling som kan påvirke forutsetningene for sikkerhetspolitikken eller forsvarsplanleggingen.

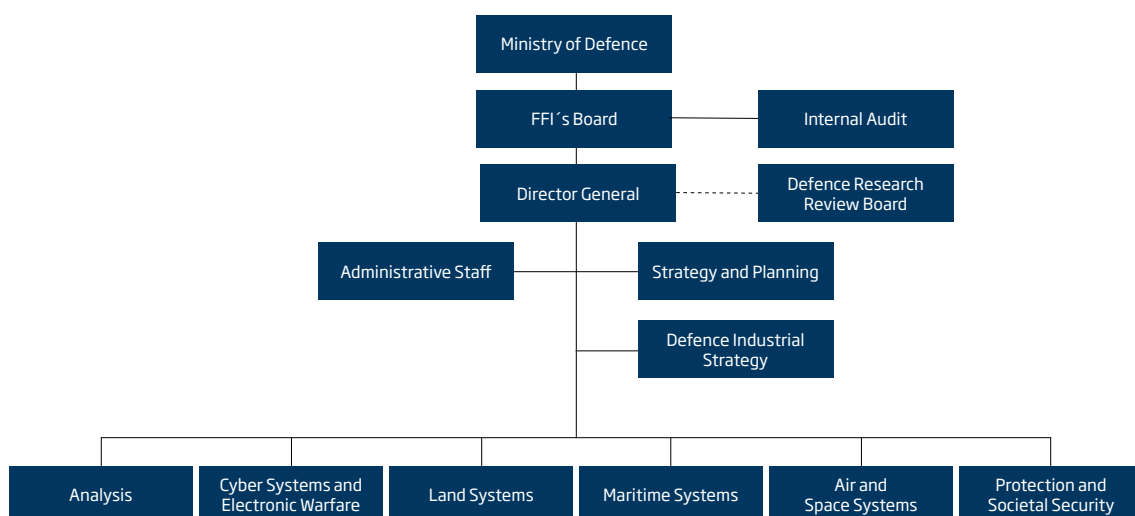
FFIs VISJON

FFI gjør kunnskap og ideer til et effektivt forsvar.

FFIs VERDIER

Skapende, drivende, vidsynt og ansvarlig.

FFI's organisation

Forsvarets forskningsinstitutt
Postboks 25
2027 Kjeller

Besøksadresse:
Instituttveien 20
2007 Kjeller

Telefon: 63 80 70 00
Telefaks: 63 80 71 15
Epost: ffi@ffi.no

Norwegian Defence Research Establishment (FFI)
P.O. Box 25
NO-2027 Kjeller

Office address:
Instituttveien 20
N-2007 Kjeller

Telephone: +47 63 80 70 00
Telefax: +47 63 80 71 15
Email: ffi@ffi.no